

Gildebrief

19e jaargang no. 4
15 december 2000

DE GILDEBRIEF

De Gildebrieff is het verenigingsblad van Het Gilde Vrijwillige Molenaars (GVM). Het blad verschijnt vier keer per jaar en wel in de maanden maart, juni, september en december. De oplage is 2000 stuks.

De redactie is, tenzij anders vermeld, verantwoordelijk voor de inhoud van het blad, met uitzondering van de artikelen van het bestuur van het GVM. De redactie neemt graag kopij en suggesties voor artikelen in ontvangst, maar zij behoudt zich het recht voor artikelen niet, gedeeltelijk of gewijzigd te plaatsen.

Advertenties

Voor bedrijven of instellingen, die gelieerd zijn aan 'de molenwereld', bestaat de mogelijkheid in de Gildebrieff te adverteren. Advertentietarieven zijn op het redactieadres verkrijgbaar.

Bestuur van het GVM

G. (Gerard) Sturkenboom, voorzitter
Bisschop Arnoutlaan 14
5591 BL Heeze, tel. 040-2262602

B.A. (Boudewijn) van Weel, secretaris
Nwe Bussummerweg 92
1272 CK Huizen, tel. 035-5251695

J.A.G. (Jos) van der Bruggen, penningmeester
Lingedijk 3, na 01-01-2001: Lingedijk 2
4142 LD Leerdam, tel. 0345-616619

A. (Bert) van Uffelen, examencoördinator
Valkenlaan 8
7905 AA Hoogeveen, tel. 06-53286029

A. (Andreas) de Vos, contacten afdelingen
Meijersloot 35
1831 EB Koedijk, tel. 072-5617648

P.A.M. (Petro) van Doorne, opleidingen
Steenakker 44
6651 JE Druten, tel. 0487-515643

H.C. (Hein) Steinz, PR, molenbiotoopzaken
Dorpsweg 94
8051 XW Hattem, tel. 038-4445446

Ledenadministratie GVM

B.A. van Weel
Nwe Bussummerweg 92
1272 CK Huizen, tel. 035-5251695

Rekeningnummer GVM

Postbank(giro) 2144780 ten name van
Het Gilde van Vrijwillige Molenaars te Poeldijk

Steunpunt Molenbiotoop

De Hollandsche Molen
Sarphatistraat 634,
1018 AV Amsterdam
telefoon 020-6238703
telefax 020-6383319

Gildeverzekeringen

Contactpersoon: J. (Jan) van Loenen
Arendshorst 34
3772 RV Barneveld, tel. 0342-400630

Bliksemafleidercontrole

Contactpersoon: D.J. (Dick) Abelskamp
Laan 1940-1945 2
7231 GL Warnsveld, tel. 0575-525068

Redactie Gildebrieff

P.J. (Peter) de Moes, J. (Jan) van der Vlies,
G.J. (Gerrit) Pouw, H.C. (Hein) Steinz
Redactieadres: p/a J. van der Vlies,
Maaskade 77a, 3071 ND Rotterdam,
tel. 010-4112299

Gildeverzendingen

H.P.A. van Erve
Hoevense Kanaaldijk 9
5018 EA Tilburg, tel. 013-5362100

IN DIT NUMMER

pagina

't Gaande werk	1
Bestuursmutaties	1
Ervaringen van een geslaagde examenkandidaat	2
Twee zussen deden samen examen	3
Mededelingen van de redactie	4
25 jaar Gild Fryske Mounders	5
TIMS Molinologie no. 13 over oliemolens	5
Millenniumexcursie afdeling Gelderland	6
19e Brabants-Vlaamse Contactdag	9
Het toepassen van moderne materialen etc. in molens	10
Molen of machinekamer?	11
Molenexcursie naar de Kager Plassen	11
Reactie op "Je houdt het niet voor mogelijk"	13
Wippen in de Anjou	14
Korte berichten, oproepen, aanbiedingen	20
Monumentendag op de "Rooie Wip" te Hazerswoude	21
Regionale Zeeuwse Molendagen	22
Vragenrubriek	34

Bij de voorplaat: Turquant, Frankrijk: De "Moulin de la Herpinère". Deze 'moulin cavier' uit 1635, gelegen aan de Loire in de Anjou, is de oudste nog bestaande Franse wipmolen. De molen is in de jaren '70 gerestaureerd en draagt met trots de traditionele acht zeilen op een dwarsgetuigd gevluht. Alleen moet men er nog achter zien te komen, waarvandaan de wind komt.... (foto Archief SMD).

Kopij voor het volgende nummer moet vóór
1 februari 2001
in het bezit zijn van de redactie

Wie kopij op diskette aanlevert, gelieve dit te doen in
WP 5.1 of WP 6.0. (Liefst DOS-versie)

© 2000 Het Gilde van Vrijwillige Molenaars
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of
openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie,
microfilm, elektronische gegevensverwerking of op
welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande
toestemming van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars,
Nwe Bussummerweg 92, 1272 CK Huizen.

't Gaande werk

Het jaar 2000 loopt ten einde. Iedereen kan voor zichzelf terugkijken om vast te stellen, of het een goed jaar geweest is. In ieder geval hebben we geen last gehad van een 'milleniumbug'. Voor het Gilde was het in ieder geval een positief jaar. Het ledenaantal is gestaag doorgegroeid. Weliswaar is het aantal van 2000 niet bereikt, hoewel het daar wel even naar uit zag. Het zou wel toepasselijk geweest zijn, maar een doelstelling was het zeker niet. Wel een belangrijke doelstelling van het Gilde is het verantwoord laten draaien van zoveel mogelijk molens. Met het slagen van opnieuw zo'n 60 kandidaten (het totaal over de voorjaars- en najaarsexamens) kan gesteld worden, dat er aan deze doelstelling op een positieve manier is gewerkt. Er zullen meer molens verantwoord worden bemand, maar ook zullen er waarschijnlijk molens zijn, die meer zullen draaien omdat de bemanning ervan is uitgebreid.

Het bestuur heeft even tijd nodig gehad om zich in de nieuwe samenstelling in te werken (3 nieuwe bestuursleden op een totaal van 7 kost even tijd), maar iedereen kent inmiddels zijn taken en de samenwerking is op een prettige manier tot stand gebracht. Gelukkig maar, want de vereniging ziet zichzelf gesteld voor een aantal belangrijke taken. Zo is er de hygiënecode voor de korenmolens, waarop voor menselijke consumptie wordt gemalen.

De verwachting is, dat de code omstreeks het tijdstip van verschijnen van deze Gildebrief 'bevroren' en definitief vastgesteld wordt. De invoering zal dus in 2001 plaats gaan vinden. Het bestuur werkt samen met het AKG aan een plan van invoering. De leden, die zich hebben aangemeld, zullen hierover apart worden ingelicht. Overigens hebben zich maar zo'n 50 leden aangemeld. Het bestuur vermoedt, dat niet alle leden, voor wie de hygiënecode van toepassing zal zijn, zich hebben aangemeld en roept alle betrokkenen op dit alsnog te doen!

Mogelijk, dat de Arbowet een soortgelijke consequentie zal hebben als de Warenwet. Het bestuur gaat de mogelijke consequenties in ieder geval onderzoeken.

De kwaliteit van de opleiding was het belangrijkste onderwerp op de contactdag met de afdelingsbesturen en de examencommissie op 4 november jl. Algemeen waren de deelnemers van mening, dat de huidige opleiding al voor een belangrijk deel voldoet. Wel zijn er verbeteringspunten besproken, die volgens de weg der geleidelijkheid zullen worden ingevoerd; dit, omdat de mogelijkheden wegens het vrijwillige karakter van het Gilde beperkt zijn. Genoeg taken dus.

Tot besluit wens ik alle leden prettige feestdagen toe; voor het nieuwe jaar een goede gezondheid en veel maaiplezier!

Gerard Sturkenboom, voorzitter

Bestuursmutaties

Om inzicht te verschaffen in de te verwachten bestuursmutaties, heeft het bestuur destijds besloten het rooster van aftreden jaarlijks in het decembernummer van de Gildebrief op te nemen. Hierdoor kunnen de leden zich tijdig bezinnen op de voordracht van (tegen)kandidaten voor de ledenvergadering, die traditiegetrouw op de eerste zaterdag in april gehouden zal worden.

Zoals uit het rooster van aftreden valt op te maken, is er volgend jaar slechts één bestuursmutatie. Boud-

wijn van Weel is in 2001 statutair aftredend en zal zijn functie neerleggen. Hoewel het aanvankelijk zijn bedoeling was om in het magische jaar 2000 tussentijds af te treden, heeft hij zijn aftreden uitgesteld vanwege het grote aantal bestuursmutaties dat door onvoorziene omstandigheden in dat jaar aan de orde was. Van Weel is in 1985 in het Gildebestuur gekozen en bekleedt sinds 1988 de functie van secretaris, als opvolger van Dick Jan Braay.

Rooster van aftreden

naam	functie	datum benoeming	jaar van aftreden	eerste benoeming
G. Sturkenboom	voorzitter	1 april 2000	2004	1988
B.A. van Weel	secretaris	5 april 1997	2001	1985
J.A.G. van der Bruggen	penningmeester	1 april 2000	2004	2000
P.A.M. van Doorne	lid	1 april 2000	2004	2000
H.C. Steinz	lid	1 april 2000	2004	2000
A. van Uffelen	lid	1 april 1995	2003	1995
A. de Vos	lid	4 april 1998	2002	1998

Samenstelling van het bestuur per april 2000

In verband met de bovenstaande bestuursmutatie is het bestuur al geruime tijd op zoek naar een bestuurskandidaat die de functie van secretaris kan vervullen. Aange-

zien er ook in het afgelopen jaar nog geen geschikte kandidaat (m/v) gevonden is, wil het bestuur deze vacature hierbij met nadruk onder uw aandacht brengen.

B.A. van Weel, secretaris

Ervaringen met de opleiding van een geslaagde examenkandidaat

In het begin van 1999 was ik op zoek naar een hobby, die ik op de vrije zaterdag naar hartelust zou kunnen uitoefenen, maar ik wist niet precies welke. Totdat er een advertentie verscheen in een plaatselijke krant in Wieringen. De tekst luidde: Vrijwillige molenaars gezocht.

Ik dacht: dát is het en na enig overleg en met goedkeuring van mijn vrouw besloot ik het te doen. Ik reageerde op de advertentie en kreeg te horen, dat ik de derde was, die erop af kwam en op zaterdag om 15.00 uur op de molen "Windlust" verwacht werd.

Toen ik daar aankwam, waren de molenaar en iemand van de stichting aanwezig. Ze vertelden het een en ander over de molen, maar ook, dat we een opleiding moesten gaan volgen om het diploma te behalen.

De ene kandidaat bleek later (gezien zijn leeftijd) niet meer in aanmerking te komen voor het behalen van het diploma en de ander hebben we na twee keer niet meer gezien, zodat ik in m'n eentje aan de opleiding kon beginnen.

Ik kreeg de basiscursus "Opleiding vrijwillig molenaar" in april in huis en dacht: "Zo, dat is een dik boek. Moet ik dat allemaal uit mijn hoofd leren?" Ik begon met mijn studie.

Zaterdagmiddags ging ik naar de molen "Windlust" te Wieringen (een korenmolen) om onder leiding van Kees Francken ervaring met de molen op te doen en doordeweeks ('s avonds) leerde ik mijn theorie. Vaak zo een uur of acht per week. Dat nam mijn vrouw me niet altijd in dank af en zij maakte de opmerking: "Moet je nu alweer studeren?" Toch heeft ze er de hele studie vrijwel niets van gezegd om mij in de gelegenheid te stellen het diploma te laten halen.

Na de basiscursus een keer doorgelezen te hebben (wat ik trouwens een zeer goed opgezette cursus vind)

begon ik weer van voor af aan. Ik denk, dat ik de cursus ongeveer acht keer van voor tot achter heb doorgenomen tijdens de opleiding. Verder heb ik nog het boek "Opleiding watermolenaar" van J. den Besten en het boek "Wieksystemen" van G. J. Pouw gekocht en heb deze ook een paar keer doorgelezen. En dan ook nog de vele andere boeken over molens, die ik van andere molenaars te leen had gekregen. Als ik in de basiscursus dingen tegenkwam, die ik belangrijk vond, dan schreef ik die op. Aan het eind van de opleiding had ik zeven A4-tjes aan weerszijden vol met voor mij belangrijke dingen opgeschreven, welke ik elke keer van voor af aan doornam, zodat het goed in mijn hoofd zat (ik heb er tijdens het proefexamen en het eindexamen toch best wat aan gehad). Ik moet wel vermelden, dat ik 's avonds en in het weekend best veel vrije tijd heb, en ik heb er dan ook veel tijd in gestoken. Ik kwam aan het eind van de opleiding (na anderhalf jaar) op meer dan vijfhonderd uur praktijk, dertig uur theorie in Maassluis en vijfendertig uur bezoek aan andere molens en dan nog de uren, die ik thuis gestudeerd had. Ik ging ook altijd naar de theorieavonden in Maassluis, want daar steek je toch wel wat van op en je hoort soms dingen, die niet in de basiscursus staan. Deze aantekeningen schreef ik op als geheugensteun.

Toen achtte ik de tijd gekomen om eens op andere molens te gaan kijken en ik belde in november Rob van Zijll van de Groeneveldse molen in Schipluiden (poldermolen) met de vraag, of ik eens langs kon komen om een dag mee te lopen.

De eerstvolgende zaterdag ging ik er om negen uur heen en daar aangekomen kon ik direct beginnen. Rob zei: "Jij bent nu de molenaar, dus ga je gang." Ik begon meteen te zweten, want daar had ik niet op gerekend. Toch is het allemaal gelukt. Aan het eind van de dag zei hij: "Je mag volgende week 's avonds wel een keer komen." Ik vroeg: "In de avond?!" (ik dacht: "Dan is het toch donker?") "Ja, in de avond", zei hij. Ik ben die volgende week op een avond gegaan en ik moet zeggen: "Het is een hele andere ervaring, dat malen in de avond."

Soms was het best wel donker en ik kon dan moeilijk zien, of de zeilen wel goed weg waren, nadat ik ze had weggerold. Ik ben daar verder mijn hele opleiding elke week 's avonds gaan lessen, want ervaring met een poldermolen opdoen is mooi meegenomen. Ik heb dus op twee molens lessen gevolgd. Op de "Windlust" heb ik met de molen leren draaien, want we malen daar niet elke keer tarwe enz. Maar op de "Groeneveldse molen" heb ik leren malen, want als ik 's avonds kwam en er was een dikke wind, dan zei Rob: "Je mag niet eerder naar huis, voordat de polder leeg is (272 ha)." Nou, dat is een aantal malen gelukt. Ook heb ik nog een dag meegewerkt op de "Heesterboom" te Leiden (een zaagmolen). Ik heb daar toch ook wel veel van opgestoken.

Ook heb ik nog een aantal keren bij Bart Dooren op molen "De Roos" te Delft geleest. Verder heb ik nog een aantal molens in mijn omgeving bezocht en op enkele meegewerkt.

Toen er een jaar om was, vond ik het tijd om mij op te geven voor het proefexamen. Dat heb ik op 17 juni 2000 met goed gevolg afgelegd op korenmolen "De Hoop" in Maasdam. Na het proefexamen ben ik gewoon doorgegaan met lessen en theorie.

In augustus ben ik eerst met vakantie gegaan om even uit te rusten. Toen kwam op 26 augustus

Zeilmakerij van Neerven bv

**MOLENZEILEN IN
WK77 BRUIN OF WIT,
MARLON BOLUS ROOD**

Driek van Erpstraat 1

5341 AK OSS

Tel. 0412-624028

Fax. 0412-627973

**DEGELIJKHEID EN
GEGARANDEERD DE
BESTE KWALITEIT !!**

de oproep voor het eindexamen. Dit zou worden gehouden op vrijdag 6 oktober 2000 op de Oukoopse molen (poldermolen) te Reeuwijk. De avond ervoor was het slecht weer: noordwesten wind, buien met regen, hagel en onweer en voor de volgende dag werd hetzelfde voorspeld.

Ik dacht: "Nou, dat zal wat worden. Dat is het slechtste weer, dat je kan hebben op een examen." Ik was er best wel van in de war. Na een nacht slecht slapen was ik bloednerveus, want er vielen nog steeds buien met regen, hagel en onweer en er stond best veel wind (ik woon dicht aan de kust).

Ik vertrok om half acht naar Reeuwijk en kwam daar om kwart over acht aan. Het was inmiddels droog geworden en er stond daar **geen** wind.

Toen de examencommissie verscheen (natgeregend en wel, want ze hadden onderweg van de auto naar de molen een korte fikse bui op hun pet gehad), was er nog steeds geen wind. Na een kop koffie begonnen we aan het examen. Toen was er nog altijd geen wind. "Dan maar eerst theorie", zei de examencommissie. "Misschien is er straks wind", zeiden ze.

Na een rondgang om en in de molen en nadat ik vele vragen had beantwoord, wilde de examencommissie de molen in de zeilen zien. Ik zei: "Dat kan, maar er is nog steeds geen wind." Ik kruide hem wat ruimend naar de richting, vanwaaruit ik wat wind voelde, en vroeg aan de commissie: "Willen jullie mij dan misschien helpen?" Dat was goed. De commissie duwde steeds het volgende eind voor, nadat ik een zeil had voorgelegd.

Nadat ik alle zeilen had voorgelegd, stelde de commissie nog een aantal vragen over de wieken en over verschillende wieksystemen enz. Later heb ik de vang nog gelicht en ging de molen toch nog rond, al stelde het niet veel voor. Ook moest ik de stormproef doen (dat ging goed) en daarna gingen we naar binnen voor de rest van de theorie. De commissie stelde vooral vragen over het weer (zeer belangrijk) en na een kort beraad deelde de examencommissie mij mee, dat ik was geslaagd.

Nadat iedereen mij had gefeliciteerd en ik het befaamde speldje in ontvangst had genomen, keerde ik (nadat ik nog een interview had gehad met de Goudsche Courant) met een blij gevoel huiswaarts.

Al met al kan ik terugzien op een zeer geslaagde opleiding. Deze is zeer goed in elkaar gezet en ik heb hem dan ook moeiteloos gevolgd.

Het enige is, dat je er veel vrije tijd voor moet opofferen om het diploma te behalen. Maar dat is het dubbel en dwars waard, als je daarna zelf met een molen mag draaien.

Verder wil ik alle molenaars en alle andere mensen, die zich voor mij hebben ingezet, enorm bedanken, dat zij het voor mij mogelijk hebben gemaakt om het diploma te behalen.

George Middendorp uit Wateringen.

Twée zusjes deden samen examen in Woerdense Verlaat

Wij - Mieke en Joyce Beneker - zijn twee jaar geleden met veel enthousiasme op "De Eenhoorn" te Haarlem begonnen aan de opleiding tot vrijwillig molenaar. Op dinsdag 24 oktober jl. kwamen de 'drie langste uren' van onze opleiding. Toen deden wij nl. examen (anderhalf uur elk).

Die ochtend, die - zo speelden onze zenuwen al op - maar niet voorbij leek te willen gaan, vertrokken we om 12.45 uur naar Woerdense Verlaat, in gezelschap van Harry van Hoorn (één van de molenaars van de Stichting Molens in Zuid-Kennemerland). We kwamen daar al om half twee aan, terwijl het examen van mij (Joyce) pas om 14.00 uur zou beginnen. De examencommissie zat nog gezellig in de molen te lunchen. Na ampel beraad besloot de commissie, dat ik al om 13.45 met het examen mocht beginnen. De commissieleden zouden dan een kwartier eerder naar huis kunnen.

Men legde eerst in het kort uit, hoe het examen globaal zou verlopen. De eerste vraag was nog eenvoudig: "Waar bevinden we ons eraf voor een molen is dit?" Maar al gauw werden de vragen ingewikkelder en soms zelfs onduidelijk. Gelukkig zat er in de vragen een zekere lijn, zodat er nog wel viel uit te komen.

Er stond een stevige wind. Het scheprad stond in het werk, zodat de molen (met fokwieken) toch zeilen nodig had om rond te gaan. Aangezien de molen al netjes op de wind stond, was kruien niet nodig. Nadat ik de knepel had losgemaakt (de rest was al los, incl. roedketting en bliksemafleider), lichtte ik de vang. In een rustig tempo ging het wiekenkruis rond. Aangezien de molen best wat harder kon lopen, voorzag ik de binnenroede van twee korte halve. Ik moest de molen al snel weer stilzetten voor een stormproef op één van de halve zeilen op de binnenroe. Mijn kennis en praktische vaardigheid bij het wegnemen van dat eerste zeil vond de examencommissie voldoende, zodat ik het andere halve zeil op de gewone manier netjes mocht klampen.

Ik kreeg nog een aantal vragen te beantwoorden,

maar al gauw deed de regen ons besluiten het bovenhuis op te zoeken. Op dat moment kwam de heer De Groot (de voorzitter van "De Hollandsche Molen") zich even voorstellen. Daarna ging het examen weer verder. Het was boven wel vol met al die mensen. Ondanks de lastige vragen vond ik toch wel gezellig.

Na enige tijd besloot de examencommissie het examen te vervolgen in de ondertoren. Meneer De Groot kwam even luisteren en zich tegelijkertijd even warmen bij de kachel. Toen kwamen de vragen over het weer aan de orde en die kon ik gelukkig goed beantwoorden. Toen de examencommissie vond, dat ik genoeg vragen had beantwoord, werd ik naar buiten gestuurd.

Na ongeveer 5 minuten mocht ik weer binnenkomen en vroeg de examencommissie, wat ik er zelf van vond. "Het liep volgens mij voor geen meter", antwoordde ik. De examencommissie beaamde dat, maar deelde mij mee, dat ik toch was geslaagd.

Alles was toen natuurlijk nog lang niet voorbij, want toen was mijn zus Mieke aan de beurt. Ze had nauwelijks tijd om me te feliciteren, want ze mocht meteen aan het examen beginnen.

Joyce

Nadat ik een aantal pittige vragen bij de staart van de molen had beantwoord, mocht ik mijn praktische vaardigheid bewijzen. Meneer De Vries zei me, dat hij de molen graag wilde zien malen (het scheprad stond al in het werk, zoals u hierboven hebt kunnen lezen). Vanwege de ruimende en tegelijkertijd afnemende wind, besloot ik de molen een eindje ruimend om te kruien. Ik heb toen vier halve zeilen voorgelegd. Net toen de molen op gang was gekomen en water begon op te voeren, mocht ik hem stil en in de vreugd zetten. Vervolgens mocht ik één zeil netjes klampen en moest ik een reeks vragen beantwoorden. Dat viel me niet tegen, maar in het bovenhuis zouden de vragen ingewikkelder worden.

Boven aangekomen zocht iedereen een plaatsje. De vragenlawine kwam op me af. Door de spanning haalde ik alles door elkaar of benoemde ik het verkeerd. Gelukkig wist ik ook antwoorden weer te verbeteren en kwam er tenslotte een eind aan de vragenreeks. We gingen naar de ondertoren.

Daar kreeg ik vragen te beantwoorden over pelmolens en korenmolens, met name over het gaande werk en de stenen. Gelukkig kwamen er toen vragen over de zaagmolen en natuurlijk over het weer. Die kon ik redelijk goed beantwoorden. Daarna mocht ik naar buiten om het weer te bekijken en op de uitslag te wachten. Zelf had ik het idee, dat ik was gezakt. Lang hoefde ik niet in onzekerheid te verkeren, want ik werd snel weer binnengeroepen. De examencommissie vond ook, dat het niet helemaal lekker was gegaan, maar verklaarde toch, dat ik was geslaagd. Hoera!

Mieke

Een dubbel feest dus voor ons. Nadat we ons succes even hadden laten bezinken, zwaaiden we de examencommissie uit.

We hebben het daarna nog gezellig gemaakt bij molenaar Peter de Moes. Hij heeft zich wekenlang bijzonder ingezet om ons op het examen een goede beurt te laten maken. We kregen alle gelegenheid te oefenen op zijn molen. Hiervoor willen we hem ontzettend bedanken. Ook Harry van Hoorn willen wij bedanken voor zijn grandioze steun vóór, tijdens en na het examen.

Verder willen wij hierbij alle anderen bedanken, die ons gedurende onze tweejarige opleiding op enigerlei wijze hebben geholpen. Tot ziens allemaal, wellicht op paltrok "De Eenhoorn".

Mieke en Joyce Beneker

Mededelingen van de redactie

Eerste regionaal correspondent meldt zich

Onze oproep voor uitbreiding van de redactie heeft een eerste reactie opgeleverd. Uit het Limburgse Heel meldde zich vrijwillig molenaar J. Hellebrekers. Hij geeft aan te willen fungeren als 'regionaal correspondent'. Hellebrekers is lid van "De Hollandsche Molen" en is nog in opleiding. Zijn 'thuis molen' is de pas gerestaureerde standerdmolen te Beegden (gemeente Heel). Hij komt bovendien geregeld op een tiental wind-/watermolens daar in de buurt.

De redactie nodigt de heer Hellebrekers van harte uit ter kennismaking aanwezig te zijn op de eerstkomende redactievergadering, die rond 1 februari zal worden gehouden. Nu er één schaap over de dam is, volgen er nog meer?

W Fa. J. J. Vendrig & Zn.
GROOT- EN KLEINVERPAKKING

VENDRIG'S PAPIERENZAKKEN VOOR UW BAKKERSMEEL:

Wij leveren zakken van

1-30 pond.

Zakken van 25 kg.

Wit en bruin.

Het bedrukken van de zakken met uw eigen molen is mogelijk.

Bel geheel vrijblijvend voor onze concurrerende prijzen.

Julianalaan 15
3417 GJ Montfoort
Tel. 0348-471521
Fax. 0348-471512

'Typefouten' in de Gildebrief

Wie de Gildebrief in het verleden nauwkeurig heeft gelezen, zal daar menigmaal 'typefouten' in hebben aangetroffen. Het is de redactie intussen duidelijk geworden, dat die heel vaak te wijten zijn aan verschillen tussen tekstverwerkingspakketten. De redactie vraagt op de binnenpagina van de Gildebrief degenen, die kopij op diskette aanleveren, dit te doen in WP 5.1 of WP 6.0 (liefst de DOS-versie). Dat zijn de tekstverwerkingspakketten, die redactielid Jan van der Vlies tot zijn beschikking heeft om alle aangeboden teksten te verwerken. Hoe gebruikersvriendelijk ook, deze tekstverwerkingspakketten zijn intussen danig verouderd en menigeen is intussen op nieuwere versies van WP, van WORD of nog andere pakketten overgeschakeld. Dat WP 5.1 echter nog zeer veel wordt gebruikt, moge blijken uit het feit, dat in nieuwere versies van WP, maar zelfs in vele versies van WORD, tekstbestanden zodanig kunnen worden opgeslagen, dat ze toegankelijk zijn voor WP 5.1.

Er kunnen echter complicaties optreden bij de verwerking van de zgn. bijzondere tekens. Bijzondere tekens zijn bijvoorbeeld een e met een trema of een Griekse alpha, om twee voorbeelden te geven. Bijzondere tekens zitten gewoonlijk in speciale 'tekensets'. Helaas bestaan er verschillen tussen de diverse tekstverwerkingspakketten, als het gaat om die speciale 'tekensets'. In het ene tekstverwerkingspakket zit bijvoorbeeld een liggend streepje of een apostrof in zo'n speciale tekenset, maar in het andere niet. De apostrofs van op diskette aangeleverde en naar WP 5.1 omgezette tekstbestanden krijgt Jan v.d. Vlies zonder uitzondering als een verticaal staand rechthoekig blokje op zijn scherm.

Mogelijk zijn er ook verschillen tussen de DOS-versie en de WINDOWS-versie van een tekstverwerkingspakket. Als u dan bovendien nog in aanmerking neemt, dat de drukker op zijn beurt gebruik maakt van weer een heel ander tekstverwerkingspakket met weer andere tekensets, dan mag het u niet verbazen, dat er af en toe iets misgaat.

Dat is in de laatste Gildebrief (00/3) gebeurd in de notulen van de secretaris, die daarover terecht ontstemd is. In het woord 'hygiëncode' is daar de ë weggevalen, evenals in het woord 'ideeën'. Verder kwam een gedachtestreepje als vraagteken tevoorschijn. U begrijpt natuurlijk allen, dat dit geen eigen fouten van de secretaris zijn.

De redactie op haar beurt moet hieruit concluderen, dat ze de drukproeven voortaan nauwkeuriger moet controleren, en vraagt de secretaris excuus.

25 jaar Gild Fryske Mounders

In een gezellige sfeer vierden op 27 oktober zo'n 150 molenaars in Harlingen het lustrum van de vereniging Gild Fryske Mounders. Deze werd opgericht op 23 mei 1975. Dat concrete gebeuren was op de datum zelf al met een deel van de toentertijd aanwezigen herdacht in de oorspronkelijke oprichtingszaal van Douwe Egberts in Joure. Nu was het een feestelijk gebeuren voor ruime kring. Behalve de leden in strikte zin waren ook alle afdelingsleden uitgenodigd, alsook het landelijk bestuur van het GVM, de besturen van de drie noordelijke afdelingen, De Nederlandsche Molen, De Fryske Mole, stichtingen-moleneigenaar, de provincie Fryslân, gemeenten en waterschappen, molenmakers en monumentenwacht. Kortom: iedereen, die direct of indirect met de Friese molenaars te maken heeft.

Speciaal voor de gelegenheid had een tweetal filmers in opdracht een videofilm gemaakt over de waterbeheersing in Friesland door de eeuwen heen. Beelden van oude en nieuwe werktuigen - de schep, de tonmolen, diverse typen windmolens, stoom- en elektrische gemalen - werden afgewisseld met beelden en anekdotes van molenaars. Friesland immers is een van de waterprovincies bij uitstek? Waren er begin vorige eeuw niet bijna 2500 watermolens actief om de waterstand te kunnen controleren?

Onder het genot van feesttaart en later van het passende slokje en hapje hernieuwde en onderhield men contacten, lachte men en voerde men meer serieuze gesprekken.

Verschillende sprekers, Leo Endendijk van De Nederlandsche Molen, de heer Boschma van De Fryske Mole en Hein Steinz van het Gilde spraken de jubilerende leden toe. Zij spraken hun vreugde uit over 25 jaar enthousiast verenigingsleven, de groei van het aantal vrijwilligers en de verbetering van het molenbestand in de Friesland. Ook stelden zij blij te zijn, dat de samenwerking tussen de partijen tot stand is gekomen en de afgelopen periode door ieder als positief wordt beleefd. Van de Fryske Mole ontving het bestuur als cadeau een boekje in grote oplage over de geschiedenis van de Babuurster molen bij Tsjerkwerd. Mede door een financiële lustrumbijdrage van het GVM-bestuur zal het verspreid kunnen worden onder alle leden van de afdeling Friesland.

In zijn (slot)woord benadrukte voorzitter Geurt van de Weg het vele werk, dat de leden de afgelopen 25 jaar hebben verzet. Een vereniging kan alleen bloeien dankzij die, vaak niet meer aan namen gekoppelde, activiteiten. Opleiders van het eerste uur hebben zich ingespannen om de inhoud van en normen voor een goede opleiding te beschrijven. Leermeesters hebben vele leerlingen met succes naar hun examen begeleid. Een toch wel unieke vorm van opleiden is Friesland eigen: leermeesters kennen een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Een nieuwe leerling wordt van binnenkomst tot vertrek gevolgd, stages zijn verplicht en georganiseerd. Opleiding en leerlingen worden met regelmaat besproken.

Toch zal er nog steeds veel energie nodig zijn. Gezelligheid en tevredenheid zijn de dood in de pot voor een goede opleiding. Kritisch blijven moet het devies zijn. Zowel intern, alsook in contacten op landelijk niveau. Het Gild Fryske Mounders fungeert als afdeling Friesland van het Gilde van Vrijwillige Molenaars, maar aan het WIJ-gevoel zal nog flink aandacht moeten worden besteed. Zoiets komt niet vanzelf. De twee vaste jaarvergaderingen in Akkrum, maar ook te plannen bijeenkomsten, bijv. rond biotoopbeheer, kunnen ons de gelegenheid bieden om elkaar beter te leren kennen en ons het gevoel geven samen voor dezelfde klus te staan.

Op dit lustrum werd Gerben Wijnja benoemd tot erelid van de vereniging. Graag beroepen de leden zich erop, dat zij met De Utskoat het mooiste molenblad van het hele land bezitten. Maar dat moet dan wel vooral op het conto van Gerben geschreven worden. Al 25 jaar lang is hij de motor achter het blad, dat in December, extra dik, voor de 100ste keer het licht zal zien.

Tevreden en voorzien van een molensuikerbrood op een dos- resp. kwartiergezaagde broodplank van molen "De Rat" ging ieder weer huiswaarts voor een volgende periode van actief molenaarschap.

"Utskoat" beleeft 100ste nummer

In december verschijnt het 100ste nummer van het Friese molenblad "De Utskoat". Vier keer per jaar verschijnend is dit het trotse verenigingsblad van het Gild Fryske Mounders en van De Fryske Mole. Meer dan 5000 pagina's op A5-formaat werden volgeschreven over de geschiedenis van molens en molenaars in deze provincie, alsook over de laatste ontwikkelingen op het terrein van vrijwillig molenaarschap en molenonderhoud. Geen moment kan voorbijgaan, of de wakkere redactie is ter plekke om dat met pen en fototoestel vast te leggen. Ook de ontwikkelingen binnen de vereniging GFM en de stichting FM zijn er steeds in opgenomen. Honderd nummers dus, die de eerste 25 jaar beschrijven van vrijwillig molenaarschap en molenbeheer in Friesland. Dit nummer belooft weer een 'collector's item' te worden, zoals ook het 50ste dat is gebleken te zijn. Voor zijn niet aflatende inzet is redacteur Gerben Wijnja tijdens de lustrumviering van het Gild Fryske Mounders benoemd tot erelid. De eerste 100 uitgaven zijn, prachtig ingebonden, cadeau gedaan aan de Provinciale Bibliotheek, die het document voor de toekomst zal behouden. Het 100ste nummer is te bestellen bij de redactie, tel. 058-2661726. Ook te zien op <http://members.tripodnet.nl/Utskoat>.

Geurt van de Weg, bestuur GFM

TIMS Molinologie nr. 13: Oliemolens in Groningen en Drente

Sinds haar oprichting streeft TIMS Nederland en Vlaanderen ernaar om de kennis over molens in het Nederlandse taalgebied uit te breiden. Met haar jongste publicatie over oliemolens in het noorden van Nederland heeft de vereniging opnieuw getracht een leemte op te vullen.

Op 31 mei 1997 vond een excursie plaats naar een aantal oliemolens en oliemolenrestanten in Groningen en Drente. Frans Rutten, bekend molenpublicist, vond

hierin aanleiding om dit thema verder uit te diepen en aan te vullen.

De publicatie omvat drie delen. In het eerste deel geeft Rutten een beeld van de historie en de techniek van oliemolens in de genoemde provincies. Vervolgens beschrijft hij uitgebreid de tijdens de excursie bezochte objecten. Hierbij heeft hij ook dankbaar gebruik gemaakt van gegevens, die door molenmaker Medendorp zijn verstrekt. De naam Medendorp is onlosmake-

lijk verbonden met oliemolen "De Wachter" in Zuidlaren, die vele jaren eigendom van de familie was. De auteur sluit af met een inventarisatie van alle hem bekende oliemolens, die in deze provincies hebben gestaan.

Deze rijk geïllustreerde studie verdient beslist een plaats in de boekenkast bij alle in industriële molens geïnteresseerden. Degenen, die speciaal belangstelling hebben voor molens in Noord-Nederland, zullen in dit werk eveneens veel van hun gading vinden. De publica-

tie, verschenen als themanummer van het blad *Molnologie* (nr. 13), is te bestellen door overmaking van f 17,50 op Postbankrekening nr. 6104927 ten gunste van TIMS-Nederland, Hondsdraf 17, 3738 TB te Maarsseveld. Vergeet niet uw adres op de overschrijving te vermelden.

Leo van der Drift, secretaris

Millenniumexcursie van de afdeling Gelderland naar België

In navolging van de millenniumwerkgroep, wilde ook het Gelderse bestuur de millenniumovergang voor haar leden een speciaal tintje geven. Daarom koos het bestuur voor een excursie met de bus in plaats van de gebruikelijke excursiemethode, waarbij we ons ergens in het land verzamelen en iedere deelnemer met de eigen auto van molen naar molen rijdt.

Op zaterdagmorgen 30 september j.l. was het dan zover! Na een jaar van voorbereiding ging de 'Millenniumexcursie' van de afdeling Gelderland van het Gilde van Vrijwillige Molenaars van start.

Een vijftigtal molengekken stond bij de Betuwe Express in Herveld klaar voor een dagje molens kijken in België. De presentielijst werd gecontroleerd en om 08:00 uur vertrokken we richting zuiden. Bij motel Nuland (net voor Den Bosch) stapten nog 4 molenliefhebbers in en daarmee was de groep compleet en de bus vol. Tijdens de rit kregen we het programma voor die dag uitgereikt en namen we het in het kort door, waarna we een kopje koffie of thee kregen uit de koffiobar. De door Martin van Til aangeboden molenkoeken smaakten hier heerlijk bij.

De "Napoleonsmolen" te Hamont-Achel

Onderweg werd door één van de deelnemers geroepen: "Wat gaan we nu eigenlijk doen, molens bezoeken of op een sex-excursie?" De organisatoren, Jan Simon en Petro van Doorne, keken vreemd op bij deze vraag. Maar al snel bleek, dat ondergetekende bij het op schrift stellen van het programma de volgende titel op het voorblad had gezet: MILLENNIUMSEXCURSIE. De hilariteit was natuurlijk groot.

Bij Budel verlieten we de A2 en na het passeren van de grens kwamen we in het Limburgse deel van de Belgische Kempen terecht. Mooi op tijd kwamen we in Hamont-Achel bij de "Napoleonsmolen" aan. Een molen, die in 1804 gebouwd werd als grondzeiler. De inwoners van Hamont, Achel en Lille waren vroeger verplicht hun graan op die molen te laten malen (bannplicht).

De "Lilse Meulen" te St. Huibrechts-Lille.

In 1867 werd in een bijgebouw een olieslagerij ingericht en werd de bestaande molen verhoogd tot stellingmolen. Oorspronkelijk werd de oliemolen aangedreven door een stoommachine en vanaf 1876 kon hij ook via een tweede spil door de windmolen aangedreven worden. Daardoor is de Hamontse

molen vandaag de dag een uiterst belangrijk molenmonument.

Aan de hand van een vragenlijst werden de deelnemers attent gemaakt op een aantal zaken, welke met deze historische ontwikkeling te maken hadden, en ook op enkele bijzonderheden. Een voorbeeld van deze laatste was een ronde koek, die was overgebleven van het olieslaan uit zonnebloempitten in het openluchtmuseum in het Duitse Haagen. De ronde vorm komt tot stand, doordat men de buil in een soort ronde springvorm stopt, alvorens er de olie uit te gaan persen.

Het volgende plaatsje, waar de bus stopte, was St. Huibrechts-Lille, alwaar we een fotostop hielden bij de "Lilse Meulen". Deze beltmolen was tot ruim een jaar geleden niets meer dan een kale romp. Maar tijdens de Belgische monumentendag van 9 september j.l. kon de molen, die gerestaureerd werd door Adriaens uit Weert, zijn wieken weer laten draaien.

De "Stermolen" te Eksel was ons volgende reisdoel. Deze halfgesloten standerdmolen is afkomstig uit Voedigré (Henegouwen) en heeft daardoor een groot aantal Franse streekeigenschappen, die men tot op de dag van vandaag nog kan zien (voorbeeld hiervan is de kapconstructie). Bijzonder was ook de hier toegepaste oude bovenwielconstructie: een armwiel (kruisarmen zijn dwars door de bovenas gestoken en zijn er niet, zoals gebruikelijk, omheen geklemd).

De "Stermolen" te Eksel

Terwijl de ene helft van de deelnemers de molen aan het bewonderen was, kon de andere helft, onder het genot van een kopje koffie (aangeboden door de molenaars van de "Stermolen" en de "Napoleonsmolen") kijken naar een diaprojectie van de watermolens in de regio.

Onze weg vervolgens reden we het Antwerpse deel van de Kempen binnen en hier kon ik als reisleader even terugkomen op mijn gemaakte titelfoutje. Op weg naar onze volgende bestemming moesten we namelijk op een gegeven moment afslaan en hier kon ik dan ook mededelen, dat de molenliefhebbers rechtsaf gingen richting Balen, maar dat degenen, die aan de sexcursie wilden meedoen, hier moesten uitstappen. Op de hoek was namelijk een van de sexclubs gevestigd, welke men in deze grensstreek regelmatig kan tegenkomen.

Bij de "Hoolstmolen" stapten we met ons allen terug in de tijd. Deze onderslag-watermolen is tot op de dag van vandaag nog steeds in bedrijf als koren- en oliemolen. De olie, die hier wordt geslagen, is 'smout' (raap-olie), een product, waarnaar in het Belgische nog veel vraag is en dat onder meer gebruikt wordt om mee te bakken. In vroeger dagen had deze watermolen twee raderen, maar daarvan is er nu nog maar één over. Om toch het graan- en oliemolendeel te kunnen aandrijven maakt men nu gebruik van een waterwiel en een riemschijf, welke op de wateras zijn bevestigd. Graan kan men malen via een haakse overbrenging van het waterwiel naar de looper van het maalkoppel.

De "Hoolstmolen" te Balen

De "Prinskenmolen" te Meerhout

De rest van het gaande werk is aangesloten op een 'langs-as', die het molengebouw over de volle lengte doorloopt en in beweging wordt gezet door een riemschijf, een riem en een tweede riemschijf: van luiwerk tot kantstenen en alles wat daarbij hoort, zoals het roerijzer.

Dat men wel eens ruimte moet zoeken om het dak niet steeds kapot te slaan met de heien, was te zien aan het dakkapelletje, waarin de slag- en loshei heen en weer konden bewegen. Doordat de molenaars ervoor hadden gezorgd, dat alles in bedrijf was, kon men hier werkelijk het verleden weer eens opsnuiven.

Een kleine 6 kilometer verderop kwamen we bij de "Prinskensmolen". Deze in Meerhout gelegen stander is de oudste molen van de provincie, uit 1728. Die staat op een plek, welke reeds in 1200 als molenplaats bekend stond. De molen had helaas in het afgelopen jaar zijn laatste houten roede verspeeld, maar voor ons gaf dit de mogelijkheid om de borstroede en de oplan- gers, die langs de molen lagen, eens goed te bekijken. Omdat het voorste maalkoppel uit elkaar lag, konden we ook de looper, een Franse steen, en het hierop toegepas- te pennetjes-werk van dichtbij bekijken.

In Geel brachten we een bezoek aan de "Molen van 't Veld". Deze halfgesloten standerdmolen is in zijn leven al meerdere keren verplaatst. Gebouwd werd de molen namelijk in 1796 te Heist-op-den-Berg en in 1823 ver- plaatst naar Elsum, een andere Geelse parochie. Toen de molen op deze plaats stond te verkommeren, heeft een aantal molenliefhebbers de handen in elkaar geslagen en de molen 'opgepakt', verplaatst en gerestaureerd, zodat deze op 14 mei 1993 in Ten Aard (de meest noordelijke parochie van Geel) heropend kon worden.

De "Molen van 't Veld" te Geel

Hier hadden we voor alle deelnemers koffie of thee met een heerlijk stukje fruitvla (streekspecialiteit) gere- geld, die in de educatieve ruimte in de belt werden geser- veerd. In deze ruimte was tevens het legaat van molen- maker Flor Jansen te zien: een schitterende collectie molenmakersgereedschap.

Onze weg vervolgens richting Retie passeerden we nog de "Keesesmolen" (open standerdmolen) te Kaster- lee en de "Molen van Terlo" (beltmolen). En jawel hoor! Ook hier waren we weer even op sexcursie, want we passeerden een tweede club. Het was de deelnemers natuurlijk meteen duidelijk, waarom ondergetekende zo vaak naar België was gegaan om de excursie voor te te bereiden.

In Retie hielden we bij de gesloten standerdmolen "De Heerser" een fotostop. Deze molen valt vooral op door zijn lichtblauwe kleurstelling, maar ook door bij- voorbeeld de doorlopende dakspits (over de gehele breedte van het waaispant) als luikap. Bij de aangren- zende woning stonden ook nog enkele modellen van molens, welke ook de moeite van het bekijken waard waren.

Standerdmolen "De Heerser" in Retie

Met een bezoek aan de "Toremansmolen" op de Wampenberg te Arendonk sloten we de molenexcursie met een waardige finale af. Deze houten achthoekige windmolen is een bovenkruier, waarvan de kap ver- kruid kan worden met de klassieke staart. Het kruitwerk is echter geen neuten- of rollenkruitwerk, maar een zetelkruitwerk, dat men normaal gesproken alleen in stander- en wipmolens kan terugvinden. De romp en kap zijn bedekt met eikenhouten schaliën.

Een houten trap buiten de molen geeft toegang tot de graanmolen bestaande uit: een meelzolder met meelpijpen en meelschuiven en een steenzolder met twee koppels stenen. Naast de houten toegangstrap, welke de toegang verleent tot de graanmolen, leidt een stenen trap naar de onderkant, een keldering gebouwd tussen de steunpilasters. In deze ruimte werd een olie- slagerij ingericht, met links en rechts een vuring met de op en neer bewegende roerder.

De "Toremansmolen" op de Wampenberg te Arendonk

De pletmolen voor olierijke zaden bestaat uit 2 opstaande 'ossen' en een 'ligger'. Achter de roerder is de plaats van het persblok, met zijn slag- en loshei. De combinatie: graan- en olieslagmolen in dit type houten achtkant is uniek in de wereld.

Na een inspannende dag heeft ook de inwendige mens weer wat aandacht nodig en daarom reden we snel de grens over naar het plaatsje Baarschot (onder Hilvarenbeek). Hier schoven we aan in "d'Ouwe Brouwerij" om te genieten van een natje, maar vooral van overheerlijke pannenkoeken. "d'Ouwe Brouwerij" is gevestigd in een monumentaal pand, waar vanaf 1717 tot 1949 onder de naam "Het Wit Kruis" bier gebrouwen werd. Deze geschiedenis is voor een deel weer terug te vinden in de inrichting van het pannenkoekenhuis.

Na het eten vertrokken we weer naar het noordoosten om rond 20.15 uur weer terug te keren in Herveld. Hier namen we afscheid van elkaar en konden we terugkijken op een geslaagde millenniumtrip.

Langs deze weg willen wij onze Belgische collega-molenaars nogmaals hartelijk danken voor de manier, waarop zij ons in hun molenwereldje hebben willen ontvangen.

Petro van Doorne

19e Brabants-Vlaamse Contactdag

Wie zou er een eeuw geleden één frank of gulden hebben durven zetten op de uitspraak, dat er in het jaar 2000 nog ruim 1000 windmolens zouden draaien in het Nederlandstalige gebied? Na het ontstaan van verenigingen als De Hollandsche Molen en Levende Molens, en allerlei organisaties in het veld van de vrijwillige molenaars is dat geheel anders geworden. Het kost ons, vrijwillige molenaars van Noord-Brabant en Vlaanderen, geen enkele moeite om jaarlijks een aantal windmolens te vinden, die elk op zich weer iets te bieden hebben, dat uniek is in molenland.

Honderddertig molenaars waren op deze 19e Brabants-Vlaamse Contactdag afgekomen en zochten elkaar op in gemeenschapshuis Vidi Reo te Ravenstein. Burgemeester I. Keijzer stak zijn bewondering voor het werk van de vrijwillige molenaar niet onder stoelen of banken. "We moeten 'dank je wel' zeggen tegen jullie voor al jullie werk en inzet. Jullie zijn de bewaarders van een stukje cultureel erfgoed", aldus de waarnemend burgemeester in Ravenstein.

Bart Tonies, een van de drie vrijwillige molenaars van de Ravensteinse molen "De Nijverheid", nam de deelnemers vervolgens mee naar buiten - "er staat een klein beetje wind" - voor een tocht langs een aantal molens en andere bezienswaardigheden.

De route begon aan de andere kant van de Maas in Batenburg. Via een omweg over de A50 bereikte de groep de gesloten standerdmolen even buiten deze plaats. Molenaar Hans Titulaer wachtte zijn gasten op. Via een houten kratje, dat diende als opstapje, gingen de nieuwsgierige molenaars naar boven om een kijkje te nemen; om eens de sfeer in een andere 'keuken' te proeven en om ervaringen uit te wisselen.

Niet alleen molens waren in de route opgenomen. De

organisatie had het vermoeden gehad, dat de molenaars ook wel interesse zouden hebben in andere vormen van techniek. Daarom stond een rondleiding in het stoomgemaal "De Tuut" in Appeltern op het programma.

Via de veerpont Appeltern-Megen kwamen de gasten vervolgens in het stadje Megen. Daar brachten ze niet alleen een bezoek aan molen Desiree, maar zagen ze ook met eigen ogen, wat er voorafgaat aan hun eigen werk: het dorsen van graan bijvoorbeeld. Daartoe deden de molenaars het bedrijf van verzamelaar W. van de Camp aan, waar een kleine dorsmachine klaar stond om te worden bezichtigd. Veel molenaars kenden het dorsen nog uit het verre verleden. Ze vonden het leuk om er nog eens een demonstratie van te krijgen.

In Dieden staat stellingmolen "Stella Polaris", die ze alleen aan de buitenkant konden bewonderen. Wel van binnen bekijken konden ze het karnmolentje in Demen, een rosmolentje, daterend uit de 18e eeuw. Het vormt een unieke herinnering aan vroeger tijden, toen men op het platteland nog melk tot boter karnde in speciale gebouwtjes. De Ravensteinse heemkundekring is er bijzonder trots op, dat dit karnhuisje gespaard kon blijven. Het is achthoekig, bestaat voor een groot deel uit hout en heeft een rieten spitsdak. Het is het laatste exemplaar uit de regio en heeft daarom een grote culturele waarde. Nadat het was gerestaureerd, is het op de Rijksmonumentenlijst geplaatst.

Via de dijk voerde de tocht uiteindelijk terug naar Ravenstein, waar belangstellenden nog deel konden nemen aan een stadswandeling. Aansluitend konden de deelnemers genieten van een gezamenlijke koffietaart, waarbij speltbrood een gezonde bodem legde voor de verdere dagbesteding, die o.a. bestond uit het bekijken van een videofilm onder de titel "Ravenstein met zijn omgeving".

Het toepassen van moderne materialen, technieken en constructies in molens

Aan het woord is vrijwillig molenaar F. Bos van de Bolwerkmolen te Deventer:

Op zaterdag 30 september jl. zijn de Overijsselse molenaars op excursie geweest naar molens in Friesland en Drente. Het was een leuke en zeer leerzame tocht. Ook al ben ik al bijna twintig jaar lang molenaar, toch leer ik altijd wat bij en let ik steeds meer op kleine details. Zo ben ik mij langzamerhand bewust geworden van iets, dat al jaren aan de gang is en ongemerkt ons molenwereldje is binnengeslopen: het zgn. uitkleden van monumenten.

Wat versta ik daaronder? Het toepassen van materialen, constructies en kleuren, die in het verleden niet werden gebruikt of toegepast. Dat wil dus niet zeggen, dat ik tegen moderne methoden ben, want soms kan het niet anders. Maar moeten wij er met ons allen niet naar streven, dat die zo min mogelijk worden toegepast? Van wat mij de laatste tijd op dit gebied zoal is opgevallen zal ik enkele voorbeelden geven:

1. Een balievloer, geschroefd met roestvrij stalen kruiskopschroeven.
2. Een wiekenkruis, waarvan de zomen en de heklatten op dezelfde wijze aan elkaar zijn geschroefd.
3. Een met slotschroeven gemonteerd wiekenkruis.
4. Een balievloer, waarvan de stuiknaden ca. 2 cm openstaan.
5. Een baliehek met in de overkruising een naad van 11,5 cm.
6. Een verbinding van de schoren met de staartbalk, uitgevoerd met een naad van 2 cm.
7. Het gebruik van multiplex en underlayment.
8. Het toepassen van tropische houtsoorten.
9. Het niet in originele kleur schilderen van de diverse molenonderdelen.

MOLENSTENEN

Molensteenfabriek Van Vugt levert u naar keuze massieve maalstenen of stenen met een zachte uitslag. Ze worden vakkundig afgewerkt, prima gescherpt en goed onder de rij gebracht.

Wij kunnen u ook van dienst zijn met:

- ✓ nieuwe Duitse blauwe stenen;
- ✓ kunst- en sierstenen;
- ✓ het scherp van molenstenen;
- ✓ deskundige informatie.

Bel voor inlichtingen vrijblijvend met:

H.J.A van Vugt
Molensteenfabriek
Zomereik 10
5682 HH Best (NL)
Tel/Fax: (+31) (0) 499-395454

Ik zal proberen de punten één voor één door te lopen en er mijn mening over te geven:

1. Waarom schroeven? Gewoon spijkereen, liefst met zgn. taaie nagels. U kent ze allemaal, die handgesmede vierkante nagels. Ze zijn bij de ijzerhandel te koop voor ca. f 22,- per kilo.

2/3. Hetzelfde verhaal. Hier wel een nagel in iedere overkruising en 1 tot 11,5 cm omslaan. En laat u niets wijs maken door de molenmakers; zij zijn er op uit om gemakkelijk te werken. Als ze deze manier van bevestigen te moeilijk vinden, kun je altijd nog zeggen: "Dan had je maar een vak moeten leren." Het argument, dat het met slotschroeven en kruiskopschroeven gemakkelijker is te demonteren, raakt kant noch wal, want als er een heklat moet worden vervangen, komt dat, omdat die of verrot, of gebroken is en in zo'n geval is afzagen geen bezwaar.

Maar ik weet, dat de molenmakers ons eigenlijk groot gelijk geven, al zullen ze het niet gauw toegeven, want aan vakkennis ontbreekt het hun over het algemeen niet.

4/5. Het openstaan van de stuiknaden bevordert de ventilatie. Daarvoor is iets te zeggen, ware het niet, dat de stelling er een stuk zwakker door wordt. Dit geldt met name voor zwaar kruisende molens, bij welke de kracht bijna horizontaal op de balievloer staat. Daar kunnen de naden funest zijn. Voortaan dus gewoon passend tegen elkaar aan.

6. Deze constructie kan men o.a. zien op de molens te Gorssel en Kampen. De molenmaker geeft als argument, dat dit het inwateren tegengaat of minstens aanmerkelijk vermindert.

Dat mag dan waar zijn, maar hij vergeet, dat er bij het kruien enorme krachten werken op de staart en de schoren. Ik vind, dat de klassieke constructie toch sterker is. Ook hier vergeet de molenmaker weer, dat hij aan het repareren is en niet aan het uitvinden.

7. Multiplex en underlayment zijn nieuwe producten, waaraan in de molenmakerij naar mijn mening zeer weinig behoefte is. Wat mankeert er aan vuren houten planken (eventueel opgeklampt) om daarvan een schotje te maken?

8. Het gebruik van tropische houtsoorten is soms niet te vermijden, omdat inlandse houtsoorten niet meer in de benodigde maten te krijgen zijn. Maar er zijn wel soorten, die beter zijn dan b.v. bilinga. Voordat men deze houtsoort heeft bewerkt, zit hij al vol krimpscheurtjes. Op de gevolgen kun je wachten: inwateren en kapot vriezen.

Kijk ik echter bij houtzaagmolen Agneta te Ruurlo, dan zie ik daar eiken stammen van gigantische afmetingen liggen en dan vraag ik me af: Waarom die niet gebruikt?

9. Je ziet molens, waarvan het gevlucht is vervaardigd van een tropische houtsoort. Om het helemaal mooi te maken heeft men het niet geschilderd met als argument, dat het hout zichzelf beschermt. Dit kan best waar wezen, maar wat mankeert er aan de klassieke manier van schilderen? Zo hoorde ik een molenaar vertellen, dat zijn stellinghek, dat binnenkort wordt vernieuwd, niet zal worden geschilderd. Toen ik hem vertelde, dat een stellinghek wit behoort te zijn, omdat de molenaar, als hij vroeger 's nachts moest malen, het hek dan kon zien, kreeg ik te horen dat hij 's nachts niet maalde.

Nu ik deze punten heb genoemd, hoop en weet ik, dat jullie er veel commentaar op zullen hebben.

Molen of machinekamer

Soms lees je wel eens stukjes, waardoor je in je overtuiging gesteund wordt. Tijdens de opleiding en daarna praat je wel eens met mensen, die wat van molens weten. Zo kwam mij eens ter ore, dat minerale olie (of vet) slecht zou zijn voor een halssteen (van arduin, hardsteen of hoe je het noemen wilt). De steen zou als het ware oplossen. Ik ben zelf nogal een voorstander van reuzel, want het is goedkoop, smeert prima en bij normaal gebruik blijft de boel rond de as redelijk schoon. Behalve dat vind ik reuzel uit historisch oogpunt beter bij een molen passen en het 'groene karakter' ervan spreekt me ook wel aan. Olie gebruik ik alleen voor de taatsen en als ik het te pakken zou kunnen krijgen, zou ik er raapolie voor gebruiken, maar helaas behelp ik me nog met onze koninklijke olie (hoewel dat prima werkt). Een van mijn taken binnen het Gildebestuur is sinds kort het doorspitten van de periodieken, die door diverse molenclubs in binnen- en buitenland worden uitgegeven. Wie weet staat er immers iets leuks of informatiefs in voor in onze eigen Gildebrief. Recent kreeg ik het maandblad Levende Molens (van de v.z.w. Levende Molens in België) onder ogen en vond daarin (onder bovenstaande titel) een artikeltje van F. Brouwers, dat ik u niet wil onthouden. Merk op, dat sommige begrippen in het Vlaams met een ander woord worden aangeduid. Onze diameter heet in het Vlaams bijv. 'doormeter'. Veel leesplezier.

Andreas de Vos

In de jaren tussen 1970 en 1980 bracht ik heel wat tijd door in de machinekamer van zeeschepen. Enorme dieselmotoren met een vermogen van 15.000 tot 30.000 PK werden toen reeds voor het eerst volautomatisch gestuurd. Hiervoor werden er heel wat meet- en regeltoestellen geplaatst op en in de motor. Indrukwekkend om in een carter te kruipen om daar de temperatuurvoelers van de lagering van de krukas te controleren of in een cilinder te kruipen met een doormeter (= diameter) van 1,5 m en een hoogte van bijna 3 m. Deze zware motoren hadden natuurlijk een goede smering nodig. Er moest steeds gezorgd worden, dat er op de bewegende delen olie en vet kwam om warm lopen en slijtage tegen te gaan. Toch kwam ik meestal properder uit die motoren dan nu uit sommige windmolens.

Even snel de baansteen (= halssteen) controleren: vuile zwarte handen van het kunstvet *) met grafiet. Een neut uit de ijzerbalk nemen om een steen uit te leggen: vuile zwarte handen van het kunstvet met grafiet. En zo kan ik nog even doorgaan. De beste is wel vuile zwarte handen krijgen door zakken te luien, want de luiкетting is gesmeerd met.... kunstvet met grafiet.

Waarom steeds meer en meer dit kunstvet met grafiet? Op de meeste plaatsen in het oude werktuig windmolen zorgt het niet eens voor een goede smering. Kijk naar een baan (= hals), die met kunstvet ingesmeerd wordt. Na enkele toeren is de baan nog droog en 'vet-vrij'. Het kunstvet wordt gewoon onder de baan uitgeduwd en kan zijn smerend werk niet meer verder zetten (= voortzetten). Het kunstvet zal trouwens binnen de kortste keren van eigenschap veranderen doordat een deel van de componenten van het vet in de baansteen dringt en zo verloren gaat. Het vet verliest zijn eigenschappen en de componenten, die in de steen dringen, zorgen er nog enkel voor, dat de baansteen vuil en sprok (= bros) wordt. De molen loopt ondertussen met een warm lopende baan, die geen smering krijgt.

Waarom kunstvet tussen klauwrijzer en neut? Ook hier verdwijnt binnen de kortste keren een deel van de vetcomponenten in het hout en het vet is niet meer, wat het zijn moet.

Enkele jaren terug vroeg ik een smeerolie- en smeervetfabrikant, wat hij kon aanbevelen voor het smeren van een baansteen. De man nam contact op met zijn specialisten en kwam terug met het eenvoudige antwoord: "kunnen wij niet bezorgen".

Om zowel propere handen als een goede smering te bekomen (= krijgen) is varkensvet – niet gesmolten – nog steeds de beste oplossing. Voordat men met de molen begint te draaien, baan en pin (= pen) goed met varkensvet insmeren; enkele stukjes varkensvet tussen baan en baansteen duwen en draaien maar. Een klein stukje varkensvet tussen de ijzerbalk en het klauwrijzer en ook dat deel loopt weer gesmeerd.

Natuurlijk heeft men op enkele plaatsen wel degelijk kunstolie en kunstvet nodig. Een met de juiste olie gevulde taatspot zal niet snel warm lopen. Wanneer men een steenbus met kunstvet vult, dan niet vergeten een smeernippel aan te brengen, anders piept de steenbus binnen de kortste keren.

Best van al is zoveel mogelijk te vertrouwen op het goede oude varkensvet (of ander geschikt dierlijk vet). En valt er al eens een stukje in het kaar, veel schade zal het dierlijk vet niet aanrichten en vuile zwarte handen zijn er ook niet meer bij.

Frans Brouwers

*) Noot redactie: Met kunstvet wordt bedoeld: smeervet, vervaardigd uit aardolie.

Molenexcursie naar de Kager Plassen

Elk jaar proberen de molenaars, molenaars-leerlingen en het bestuur van Molenstichting Goeree-Overflakkee een dag te besteden aan het bezoeken van molens buiten Goeree-Overflakkee. Dit jaar ging de door Paul Groen georganiseerde molenexcursie op 12 augustus naar de Kagerplassen.

Om 9.30 uur hadden we afgesproken bij molenmakerij Verbij te Hoogmade. Na aankomst kregen we een korte rondleiding door de werkplaats. Helaas waren er niet zo veel activiteiten in en rond de werkplaats, omdat het vakantietijd was. Na de rondleiding was er tijd voor koffie met een lekkere koek. Bart Dooren (medewerker

bij molenmakerij Verbij en tevens molenaar van molen "De Roos" te Delft) nam de leiding van de excursie op zich.

Rond 10.30 uur vertrokken we richting Warmond, vanwaar we de excursie per boot zouden vervolgen. De betreffende boot was een oude roestige drijvende bak. Zo'n bak noemen ze in deze streek een kagenaar. Een kagenaar gebruikte men vroeger o.a. voor landbouw-doeleinden.

Een kagenaar

Nadat iedereen aan boord had plaatsgenomen op klapstoelen, vertrokken we richting de molens. Nadat we enkele honderden meters hadden gevaren, hield de motor er echter mee op. Nadat we enkele vergeefse pogingen hadden gedaan deze weer op gang te brengen, kwamen we er uiteindelijk achter, dat de toch wel handige brandstofkraan nog dicht stond. Toen we die hadden geopend, konden we de motor moeiteloos starten en verliep de reis verder vlekkeloos.

De excursie voerde ons langs een flink aantal molens. Die konden we niet allemaal bezoeken, omdat we daarvoor te weinig tijd beschikbaar hadden. Het waren allemaal poldermolens. Het leuke was, dat deze molens over water te bereiken zijn. Sommige staan zelfs op kleine eilandjes en zijn dus uitsluitend per boot bereikbaar. Gedurende de dag was het prachtig weer. Vandaar, dat de Kagerplassen druk bevolkt waren met plezierjachtjes.

Warmond, "Broekdijkmolen"

De eerste molen, waar we langs voeren, was de "Broekdijkmolen" te Warmond. Deze molen is een acht-kantige rietgedekte poldermolen en gebouwd in 1840. De molen brandde in 1972 geheel af en is met behulp

van onderdelen van een achtkant uit de Waarderpolder te Haarlem weer gerestaureerd. Interessant aan de "Broekdijkmolen" is, dat hij nog in het bezit is van een houten scheprad. De meeste schepradmolens beschikken over een ijzeren scheprad, omdat een houten scheprad te duur is in onderhoud.

Warmond, "Zwanburgermolen"

De tweede molen op onze reis was de "Zwanburgermolen". De molen is gebouwd in 1805 te Warmond en staat op de vroegere plaats van een wipmolen, die daar in 1632 was gebouwd. Hier werden we rondgeleid door een zeer enthousiaste molenaar. Hij vertelde ons, dat de wachtdeur van poldermolens normaal gesproken achter het scheprad is geplaatst, maar bij sommige molens verder in de voorwaterloop is geplaatst. Wat hiervoor de reden is, weten we niet.

Warmond, "Nieuwe Hofmolen"

Vervolgens kwamen we bij de derde molen, de "Nieuwe Hofmolen" te Warmond, een wipmolen. De oorspronkelijke molen is in de winter van 1944-1945 gesloopt voor kachelhout. Nu staat op deze plaats de voormalige "Veer-molen". Toen die helemaal tussen de bebouwing was komen te staan, is hij verplaatst naar de huidige plaats. De roeden zijn gemaakt van hout en gelamineerd.

Tijdens ons bezoek aan deze molen zagen we, dat molenmaker Verbij nog druk bezig is met het restaureren van de voor- en achterwaterloop. Ook zal er nog een houten vijzel worden aangebracht.

Warmond, "Lakermolen"

De vierde molen, die we aandeden, was de "Lakermolen", eveneens te Warmond. Dit is een ronde stenen poldermolen met een kleine vlucht van 13,5 meter, gebouwd in 1818. Het scheprad van deze molen is aan de buitenzijde geplaatst, zodat de schaarse ruimte binnen in de vrij kleine molen zo goed mogelijk kon worden benut. Een leuk detail aan de molen is een bord op de romp met het volgende opschrift:

Zie mij malen - zie mij pralen
In dit meergebied
Bij regen en zonnestralen
Ach vriend, schendt mij niet

Na ons bezoek van deze molen zijn we gaan lunchen in de Kaag Sociëteit, waar we gezellig met elkaar over het eerste gedeelte van de excursie hebben gepraat.

Rijpwetering, "Waterloosmolen"

Na de lunch hebben we onze reis vervolgd en kwamen bij de vijfde molen terecht. Dit was de "Waterloosmolen" te Rijpwetering. We voeren er alleen langs, zonder er een bezoek aan te brengen.

Rijpwetering, "Lijkermolens I en II"

De zesde en zevende molens waren de Lijkermolens I en II. Ze zijn beide gebouwd in 1780. Het bijzondere aan deze molens is, dat het stenen twaalfkanten zijn. Beide molens hebben een stalen vijzel.

Kaag, "Kagermolen"

De achtste molen, waaraan we een bezoek hebben gebracht, is de "Kagermolen" te Kaag-eiland. Het gaat hier om een wipmolen, welke is gebouwd in de 18e eeuw. De molen is uitgerust met een vijzel, die bestaat uit een houten balk met geklonken ijzeren schoepen. Omdat er op het moment van ons bezoek weinig wind was en we toch de werking van de vijzel wilden aanschouwen, hebben we de wieken met vereende krachten in gang geduwd. Zo konden we de werking van de vijzel toch nog bewonderen.

De "Faljerilmolen"

Voor ons was dit toch wel bijzonder, omdat er op Goeree-Overflakkee geen poldermolens meer staan. Het enige poldermolenrestant op Goeree-Overflakkee is een romp in Dirksland, welke momenteel wordt bewoond. We vinden het jammer, dat we geen werkende poldermolens meer hebben op Goeree-Overflakkee, omdat

deze historisch gezien toch op het eiland thuishoren.

Na de "Kagermolen" hebben we geen molens meer bezocht, want de middag was al weer bijna verstreken en we hadden nog een aardige reis naar huis voor de boeg. Helaas, want het was een hele interessante dag. Wel zijn we op de terugtocht nog dicht langs een aantal molens gevaren. We hebben de "Buurtermolen" te Rijpwetering gezien.

Warmond, "Faljerilmolen"

Verder zagen we nog een heel bijzonder molentje, de "Faljerilmolen" te Warmond, met een vlucht van 4,60 m. Het molentje is gebouwd in 1936 en is uitgerust met het Dekker-wieksysteem. Het heeft een houten centrifugaalpomp. Dit molentje heeft echt gefunctioneerd bij het bemalen van het eiland Faljeril.

Als laatste zagen we de "Kokmolen" en de "Boterhuismolen" te Warmond. Beide hebben ze een stenen romp. De "Kokmolen" heeft een vlucht van slechts 14 meter en is een aardige molen om te zien.

Tot slot willen wij Paul Groen bedanken voor het organiseren van deze zeer geslaagde excursie en molensmakerij Verbij voor de gastvrijheid. In het bijzonder willen wij Bart Dooren bedanken, omdat hij de hele dag had uitgetrokken voor deze excursie. Hij leidde ons rond langs alle molens en gaf uitleg op onze vragen.

Bronvermelding:

- Zuid Hollands molenboek, 1980

Arjan Mackloet en Michiel Bosdijk, Ouddorp ZH

Reactie op "Je houdt het niet voor mogelijk"

In het schooljaar 1960/1961 zat ik in Zaandijk in de tweede klas van het gymnasium van het Michaëlyceum, destijds nog gevestigd aan de voet van de Julianabrug. De gymnasiumafdeling bevond zich in de oude "Libertaire School", tegenover de korenmolen "De Bleeke Dood". Aan de overkant van de Zaan, aan het Kalverdijkje, werd driftig gewerkt aan de opbouw van de "Gekroonde Poelenburg", naar ik meen door de oude molenbouwer Huslage, die ik in de middagpauzes suf zeurde over wat hij allemaal aan het doen was. Hij legde alles met een bewonderenswaardig geduld uit aan mij, een 13-jarig in molens geïnteresseerd jochie. De Zaanse Schans in opbouw.

Wij hadden toen een jongen in de klas met epileptische problemen. Wisten wij veel, wat dat was? Wél wisten we, dat in de lente en de zomer, als "De Dood" draaide en de slagschaduw van de wieken vanuit het zuiden over ons schoolbord vielen, deze klasgenoot op doktersadvies het lokaal moest verlaten om een veilig en 'aanvalloos' heenkomen elders in het gebouw te zoeken.

Een delegatie uit onze klas, onder leiding van de juf, die Latijn gaf, heeft toen bij de directie voor elkaar gekregen, dat wij in ons lokaal aparte gordijnen kregen. Héél donkere gordijnen, tegen de slagschaduw van de wieken van "De Dood", al snel het 'doodskleed' geheten.

En natuurlijk maakten wij daar misbruik van. Als we geen zin hadden in de Latijnse les en liever in het halfdonker keet wilden trappen, riepen we in koor: "Juf, mag het 'doodskleed' dicht?"

Hans Woestenburg
leerling-molenaar
op de "Kijkduin" te Schoorl

Malen om den brode?

- * baktarwe / bakrogge
- * meel, bloem en mixen

* *Natuurgraan*

- kleinverpakking
- * levering door heel Nederland
- * advisering

**MOLEN
DE HOOP
WERVERSHOOF**

Zijdwijk 15 - 1693 NZ Wervershoof

telefoon 0228-582720 - fax 0228-581314

Wij produceren onder H.A.C.C.P.

Bezoek ook onze website:
www.molendehoop.com

Wippen in de Anjou

door Peter de Moes

In het westen van Frankrijk, een kleine 300 km ten zuidwesten van Parijs, ligt de Anjou. Dat is een landstreek in de vallei van de Loire. De belangrijkste stad is Angers (spreek uit Anzjee), gelegen tussen Nantes en Le Mans. In de Anjou bestaan nog enkele vertegenwoordigers van een uitzonderlijk molentype, de 'moulin cavier'.

Deze molen komt alléén daar voor, ziet er vreemd uit en lijkt nergens op. Maar als men dan leest, dat er een koker in zit en dat het bovenhuis kruiet op een onder- en een bovenzetel, denk je al gauw aan een wipmolen.

Geschiedenis

De eerste windmolenvermelding in de Anjou dateert uit 1285. Vanaf die tijd groeide het aantal molens echter niet of nauwelijks, want de honderdjarige oorlog met Engeland (1328-1453), epidemieën en pest ruïneerden de economie. Die herstelde zich pas in het begin van de zestiende eeuw.

Turquant rond 1975: twee opnamen van de "Moulin de la Herpinière". De molen uit 1635 behoort tot het oudere type. De onderbouw ligt grotendeels ondergronds. Het bovenhuis is licht geconstrueerd en heeft een per traditie open trapbint. Geen windkoppel of kruihaspel aan de trap. De in kalksteen uitgehouwen binnenplaats. De ca. 3,5 m hoge muur van de onderbouw steekt ca. 1 m boven het maaiveld uit.

In de tweede helft van de achttiende eeuw telde men in het departement Maine et Loire, waartoe de Anjou behoort, 723 wind- en 634 watermolens. In 1809 was het aantal windmolens gestegen tot 912, terwijl het aantal watermolens zich handhaafde. Tussen 1850 en 1870 maakte de meelfabricage nog een flinke stap voorwaarts door de uitvinding van het Berton-wieksysteem.

Maar in het begin van de twintigste eeuw kwam de grote teruggang van het aantal molens, evenals in de rest van Europa. In de jaren 1930-1940 maalde nog slechts 5% van alle windmolens. Nu draaien er nog (of weer) enkele.

De onderbouw en de voorraadkelders vormen de belt, waarop de conische ondertoren staat. Puin en opgeworpen aarde bedekken de gewelven van de kelders. Het geheel bijeengehouden door een lage muur van breeksteen. De schoorsteen staat in verbinding met één der ondergrondse kelders.

De Anjou is de enige regio, waar wel vier typen korenmolens voorkwamen:

- De 'moulin tour', torenmolen. Die bestaan in de Anjou al vanaf de veertiende eeuw (in Nederland trouwens ook). Ze waren altijd in de meerderheid. Ooit maalden er meer dan 500! Ook vandaag de dag zijn ze nog ruim vertegenwoordigd, maar meestal als romp. Een tiental is maalvaardig.
- De 'moulin chandelier'. Zo heet de standerdmolen in de Anjou. Hij wordt pas voor 't eerst genoemd in 1529, maar bestond zonder

twijfel al eerder. Tijdens de zestiende en de zeventiende eeuw bouwde men er veel rond de stad Angers. Dat aantal groeide aan tot 230. Nu staan er nog 2.

- De 'moulin turquois', Turkse molen. Dit ons onbekende type is afgeleid van de standerdmolen. Hij kwam voor in West-Frankrijk van Normandië tot Bordeaux. Ze maalden ook in de Anjou aan de zuidoever van de Loire. De benaming 'moulin turquois' heeft men er pas later aan gegeven. Het wil dus niet zeggen, dat dit een van oorsprong Turkse molen was. Nu is dit type in Frankrijk uitgestorven. [Mogelijk bestaat er nog een late nazaat van op het eilandje Oessant, gelegen tegenover Brest in Bretagne. Zie "Molennieuws" no. 55, april 1971, van De Hollandse Molen.]

Later misschien wat meer over bovengenoemde drie typen. Nu de volle aandacht op type 4, de 'moulin cavier', ofwel

Chavagnes, 1973: "Moulin des Gauliers", een 'cavier' van later datum, die geheel bovengronds is gebouwd. Het kleedhout is reeds verdwenen, waardoor de (lichte) constructie van het bovenhuis zichtbaar is geworden (foto Archief SMD).

De Franse wipmolen

Deze molen verdween bijna van de aardbodem, maar heeft het nog net gered, dankzij krachtig particulier initiatief. Hij is alléén al uniek, omdat hij slechts in de Anjou voorkomt.

Het woord 'moulin cavier', keldermolen of grotmolen, duikt voor het eerst op in 1553. Sindsdien begon deze Franse wip het landschap te beheersen. Op het hoogtepunt, in 1865, telde men er 466! Maar door de technische vooruitgang in de twintigste eeuw, verdwenen ze in hoog tempo.

Onstreeks 1964 maakte een kleine club molenliefhebbers een inventarisatie. Er bleken nog 137 'caviers' te bestaan. Slechts 19 daarvan droegen hun houten bovenhuis nog, 12 bezaten nog een gevlucht en welgeteld één kon er nog draaien. Particulieren kochten vele

wrakken op en richtten naastgelegen ruimten in als weekendhuis.

Het werd hoog tijd gemeentelijke en provinciale autoriteiten uit hun diepe slaap te wekken. En eindelijk, begin jaren tachtig, kwam er financiële steun. Inmiddels zijn er nu een stuk of 15 gerestaureerd.

De opbouw

Er waren twee hoofdtypen, die duidelijk van elkaar verschilden:

- A. Caviers, die geheel bovengronds waren gebouwd
- B. Caviers, die deels ondergronds waren aangelegd

Type A kwam het meest voor, ongeveer voor 75%. Type B is op dezelfde wijze gebouwd als A, maar was (deels) uitgehouwen in de zachte kalkstenen bodem. Vandaar de naam; 'cave' = grot of kelder. Type B is historisch gezien het interessantst, omdat dat het oudste is en wellicht in verband kan worden gebracht met de Middeleeuwse bewoners van deze streek, die grotten bewoonden.

Beide typen bestaan uit drie delen: de onderbouw, het conische deel van de stenen romp en het houten bovenhuis. Zie de foto's op pagina 14.

De onderbouw

[De cijfers tussen haakjes verwijzen naar de tekening op de middenpagina's]

De onderbouw omvatte ten eerste het in een grote, ommuurde 'belt' gelegen deel van de stenen romp. Dit deel was cilindrisch en had een binnendiameter van ongeveer 4 m. Beneden in deze romp waren de maalstenen (30) opgesteld. Naast de romp lagen één of meer gewelkelders (1 en 20). Die waren bestemd voor graanopslag, voor het bewaren van materialen en voorraden en (vroeger) ook voor bewoning.

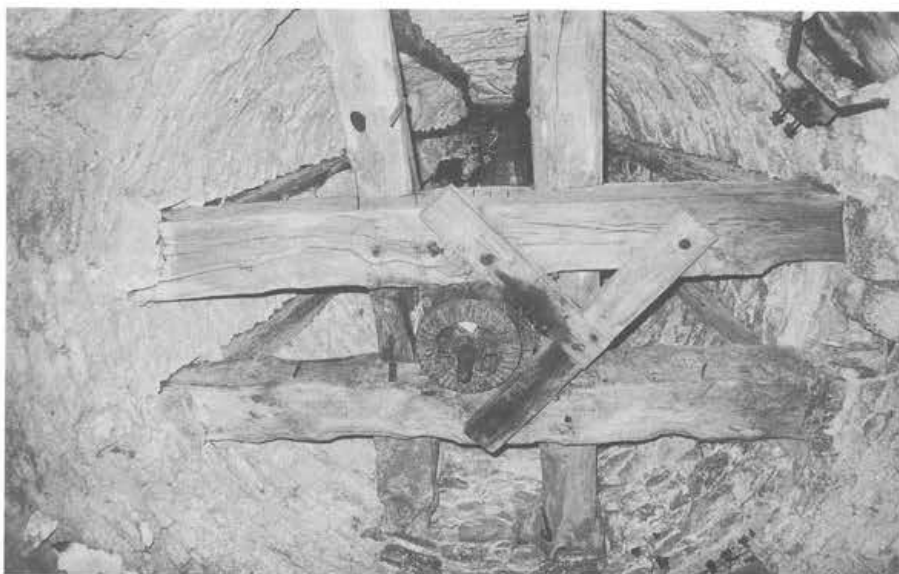
De hele onderbouw was 3 à 4 m hoog. De gewelkelders dekte men af met puin, leem en een laag aarde (29), waarop gras enz. groeide. Zodoende ontstond een grote 'belt', die men rechthoekig of rond afsloot met een zware steunmuur en soms versterkte met steunberen (1). Op de belt en in feite op de onderbouw stond de conische ondertoren (17) met het bovenhuis en het gevlucht. Via een stenen buitentrap (32) ging de molenaar de onderbouw op om z'n molen te bedienen.

De conische ondertoren

Wanneer de steenhouwers en de metselaars de onderbouw gereed hadden en de ondertoren voor ongeveer de helft was opgemetseld, kwam de molenmaker in actie. Zijn voorouders hadden goed naar de standerdmolens gekeken.

Op de bovenrand van de conische ondertoren, waar de metselaars waren gestopt, legde de molenmaker vier kruisplaten (16), al of niet in elkaar gewerkt. Op het kruispunt plaatste men een koker (15), die vroeger uit twee uitgeholde helften bestond, maar die men later uit vier delen (7) samenstelde. Deze delen klemde men met zware bouten tegen elkaar. De koker werd geschoord en voor het grootste deel gedragen door acht steekbanden (14), die twee aan twee naast elkaar in de uiteinden van de vier kruisplaten steunden. De bovineinden van de steekbanden, die veel steiler werden opgesteld dan men bij standerdmolens deed, staken rechtstreeks in de koker. Een zetel, zoals men die van de standerdmolens kent, ontbrak.

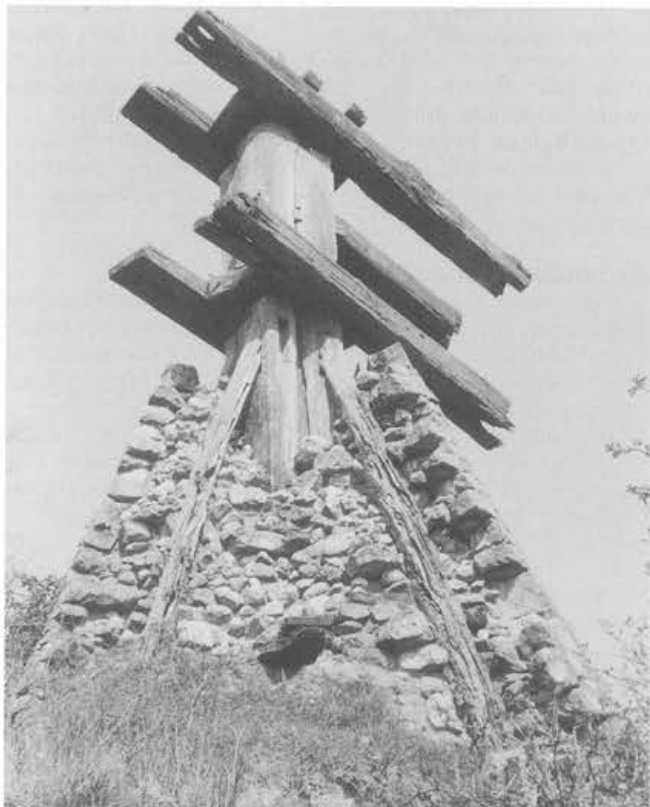
Deze houten constructie, bestaande uit de koker, de acht steekbanden en de vier kruisplaten (in onze wipmolens 'kokerbalken' geheten), was nu gereed. De molenmaker kon aan het bovenhuis beginnen. Intussen bouwden de metselaars de romp om de steekbanden conisch dicht, zodanig, dat alleen het bovenste eind van de koker een meter of twee boven het geheel uitstak. Binnen de romp kon men de kruisplaten en de koker nog zien, maar de steekbanden niet meer. Die waren ingemetseld.

Faveraye, 1973: Een blik omhoog in de conische ondertoren. De kruisplaten (kokerbalken in onze terminologie) met daarop de koker en de 8 steekbanden, die hier half zijn ingemetseld. (Foto Archief SMD).

Het bovenhuis

Het gemiddelde bovenhuis in de Anjou was, gemeenten zonder kap, 3,2 m lang, 2,5 m breed en 2,5 m hoog. De kap was nogal steil en ca. 2,4 m hoog. Het bovenhuis is licht geconstrueerd. Het weegt, inclusief het gaande werk, niet meer dan 8 à 9 ton. Een bovenhuis van een Hollandse wip is ruim 1,5 maal zo groot en driemaal zo zwaar.

Saulgé l'hôpital, 1973: Een ingestorte ondertoren, waardoor de koker en enkele ingemetselde steekbanden in beeld komen. De steenburrie rond de bovenzetel en de voegburrie rond de onderzetel hangen nog op hun plaats. De kalven zitten ver uit het midden van de burriebalken om het juiste evenwicht van het (verdwenen) bovenhuis te bereiken. (Foto archief SMD).

De basis van het Franse bovenhuis bestaat, net als bij ons, uit twee lange burriebalken en twee kalven, de voegburrie (5, 12, 27). Deze ligt onder de volle lengte van het bovenhuis. Op de uiteinden van de voegburrie liggen de voor- (26) en achterzomer (4). Ongeveer middenin het bovenhuis en eveneens over de volle lengte, dus tussen het storm- en trapbint, vinden we de steenburrie (2, 9, 24). [In onze wipmolen ligt de steenburrie 90° gedraaid, tussen de zijbinten.]

Aan de trapzijde van de steenburrie hangen twee spoorstijlen (3), die onderaan steun vinden op de achterzomer (4). Het trapbint bestaat verder uit hoekstijlen, een wolfsbalk, dwarsregels en verstevigingskruisen. Tussen de spoorstijlen rust de trap op de achterzomer. De trapbomen (10) lopen in het bovenhuis door.

Het stormbint is op gelijke wijze geconstrueerd: twee spoorstijlen (25) op de voorzomer (26) en twee hoekstijlen. Het geheel versterkt met regels en kruisen. Op het stormbint ligt de windpeluw (23). Een borstnaald is overbodig.

De beide zijbinten worden gevormd door waterlijsten, middenregels en daklijsten, versterkt met kruisen. Dit hele geraamte werd dichtgetimmerd met verticaal kleedhout en een steile zadelkap, gedekt met leien.

Dit hele bovenhuis, inclusief het gaande werk en de trap, hangt aan de koker (11), die vierkant is. Rond de top van de koker en vlak boven de stenen romp zijn twee brede groeven in de koker gemaakt, waardoor kragen ontstaan, de boven- (8) en de onderzetel (13). Daarop rusten en kruisen de steen- en de voegburrie. Door simpelweg, maar stevig, tegen de trap te duwen zette men de molen op de wind. Kruihaspels, krui- en bezetketting gebruikte men niet. Wel steekschoren (19) om het ruimend zelfkruisen van de molen te beletten.

Bij de bouw van zo'n bovenhuis monteerde men als eerste de voegburrie rond de onderzetel. Dan plaatste men de steenburrie, evenwijdig aan de voegburrie. Daarna bouwde men het bovenhuis af.

Grézille, 1973: "Moulin Tracas". Tussen de achterzomer en de (dunne) wolfsbalk zien we twee spoorstijlen, die in de uiteinden van de steenburriebalken zijn gewerkt. In tegenstelling tot onze wipmolens ligt in de Franse wippen de steenburrie evenwijdig aan de voegburrie.

St. Georges de sept voies, 1972. "Moulin l'Echaudiet" legt het loodje. Zeer lichte constructie van het skelet. De trapbomen rusten op de achterzomer en lopen door tot in het bovenhuis, waar ze aan de steenburrie hangen. Daarom is een staartbalk overbodig. Achter op de bovenas is de bediening van het voormalige Bertongevlucht zichtbaar. (Foto Archief SMD).

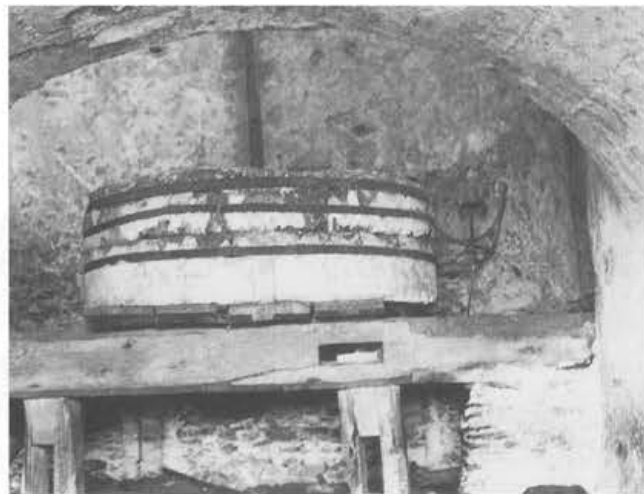
Het gaande werk

De bovenas en het gevlucht waren altijd van hout. De meeste bovenassen draaiden via ijzeren schenen op de halssteen! Het gevlucht was hooguit 17 m lang, uitgevoerd met borstroeden (28) met links en rechts van de roede ca. 90 cm breed hekwerk. Zo'n gevlucht van een meter of 17 bood dan met z'n 8 zeilen een windvangend oppervlak van ca. 64 m². Pas halverwege de 19e eeuw ging men in de Anjou massaal over op het Berton-wieksysteem.

De Koningsspil (22) was van ijzer, had een sterrewiel (21) van gietijzer, aangedreven door het bovenwiel. De meterslange koningsspil verdween in de koker, kwam er onder de kruisplaten/kokerbalken weer uit en eindigde beneden in het ondergrondse gedeelte van de romp onder de maalstoel. Vaak zat er onderweg een lager om eventueel slingeren te beletten verstijfde men de koningsspil onder de koker (8, 16). Onder de maalstoel dreef een gietijzeren overbrenging van ca. 1 : 5 de loper aan. Vroeger zal al dit ijzerwerk ook wel van hout zijn geweest. De maalstenen meten doorgaans 1,40 m in diameter, ook wel 1,60 m en soms zelfs 1,80 m. De meeste 'caviers' hadden één maalkoppel, sommige twee. De molenaars maalden in de natijd secundaire graangewassen als haver, gerst en rogge. Vroeger tarwe. Het gevlucht draaide met een gezagig gangetje van zo'n 30 à 50 enden. De molenaar produceerde gemiddeld 1500 kg per dag.

Thouarcé, 1973. "Moulin de la Montagne". Dunne hoekstijl. Twee hondsoeren tegen de spoorstijlen onder de windpeluw. Houten bovenas; houten tweedelige roeden met de resten van het Bertongevlucht. (Foto's archief SMD)

Savennières, 1973: Een blik in de maalkelder. Slechts de koningsspil en de maalstenen resteren nog. (Foto Archief SMD).

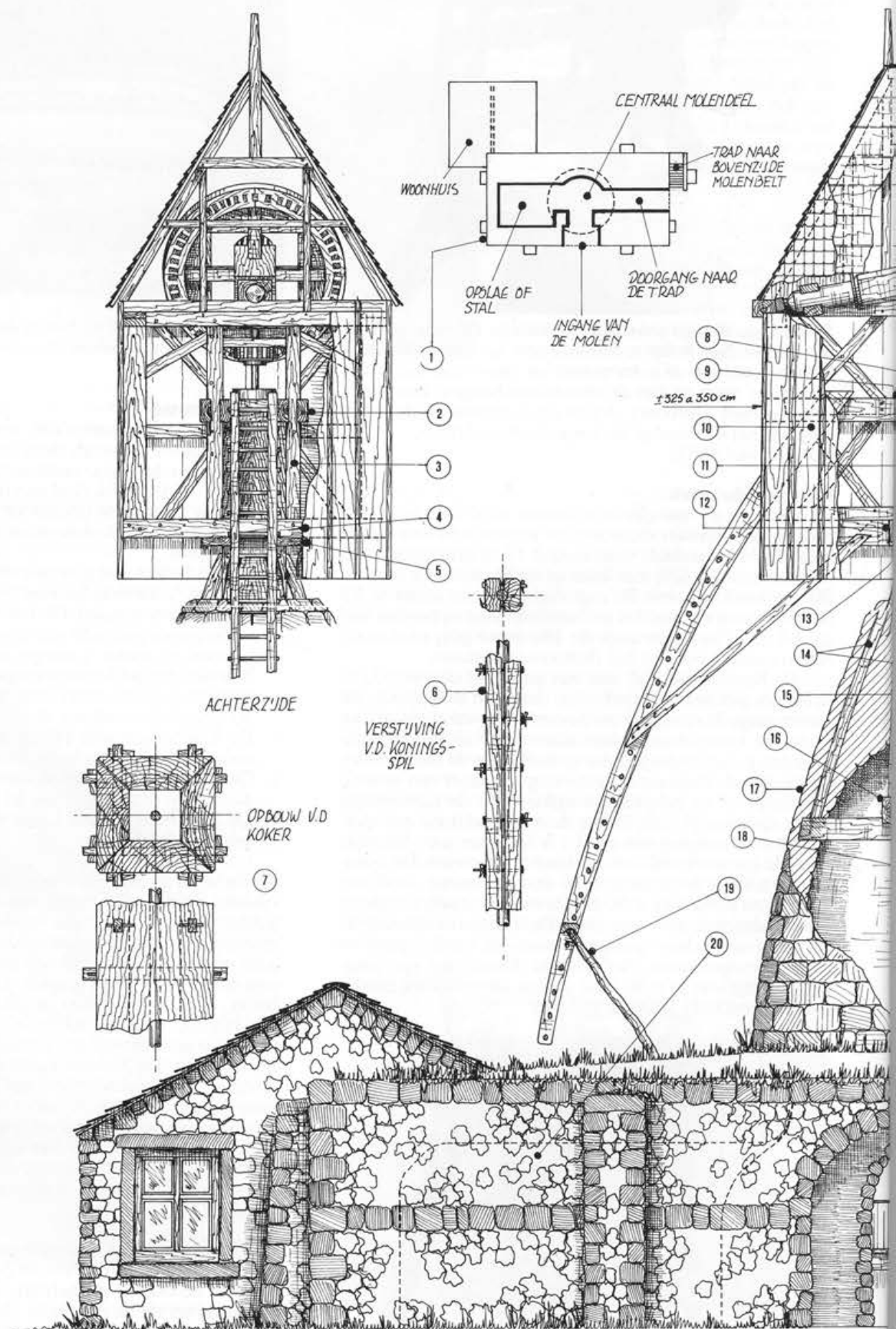
De herkomst

Een aantal factoren kan, volgens Franse molinologen, verklaren, waarom deze merkwaardige wipmolens uitsluitend in de Anjou ontstonden:

- In het zuidoostelijk deel van de Anjou en rond de stad Angers bestaat de bodem uit zachte kalksteen. Elders trof men te harde steensoorten aan, zoals graniet en zandsteen.
- De kalkbodem was zeer geschikt om er ondergronds in te bouwen. Vóórmiddeleeuwse grotbouwers waren de latere boeren al voorgegaan. Die hadden ontdekt, dat men (half) ondergronds geriefelijk woonde. Het was er 's winters niet te koud en vooral 's zomers niet te heet. Ondergronds heersten een gelijkmatige temperatuur en vochtigheid, die bovendien goed waren voor de houdbaarheid van landbouwproducten, olijven, druiven en wijn.
- De kalkbodem was bijzonder vruchtbaar. [De wijnsort Rosé d'Anjou komt er heden ten dage vandaan]
- De molens profiteerden van gelijkmatige winden uit westelijke richtingen, die in de Loirevallei heersten.
- De nabijheid van de Loire voorzag in goede transportmogelijkheden.

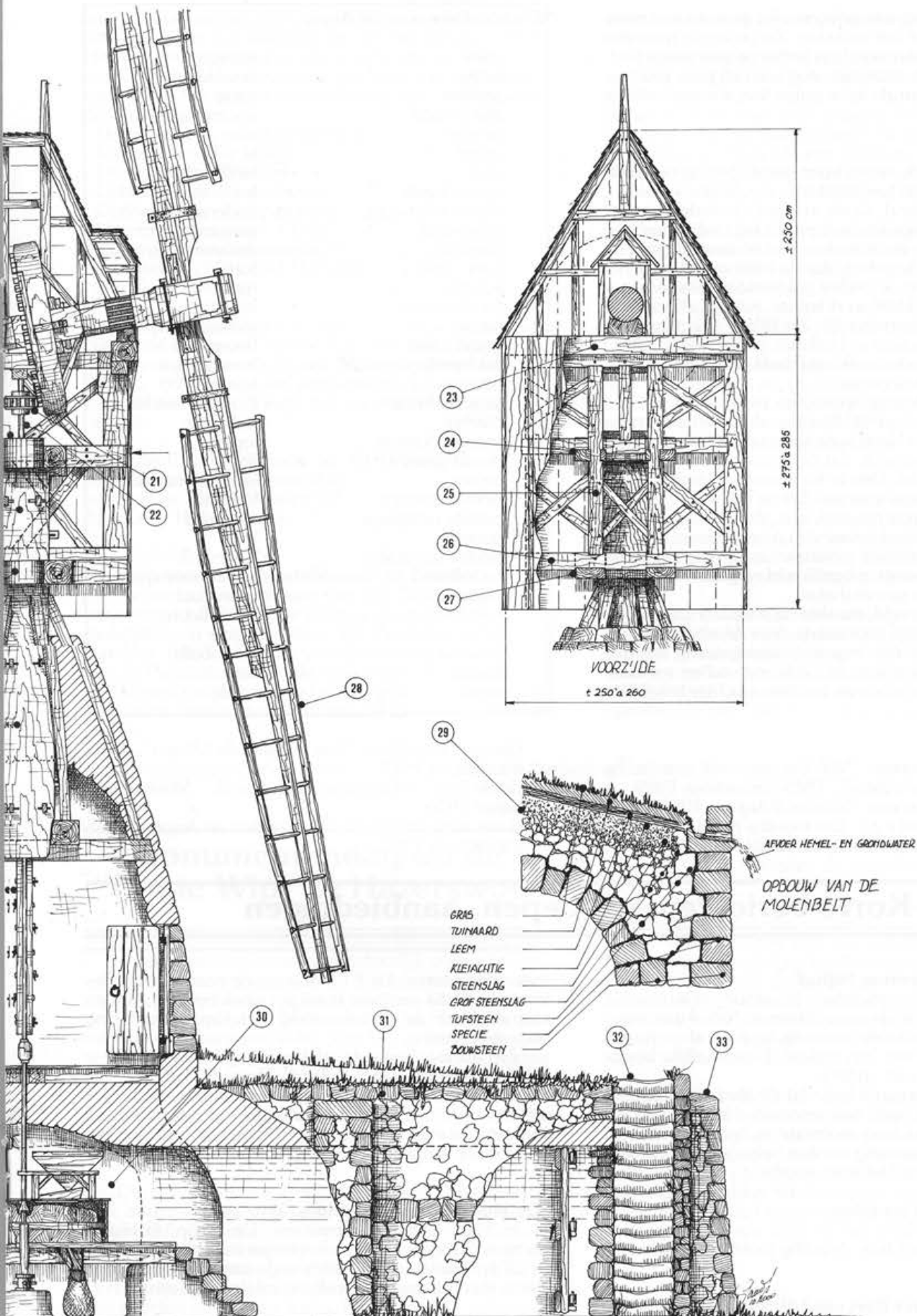
Verder wees archiefonderzoek uit, dat met name de oudste 'caviers' deels ondergronds waren gebouwd. Daarbij was tevens opgevallen, dat deze voorkwamen niet ver van oude grotten. Een nevenonderzoek naar de leefwijze van de oude grotbewoners bracht aan het licht, dat men beschikte over stortkokers. Hooi ging via de stortkoker naar de hooikelder, druiven en olijven gingen naar de wijnperskelder, enz. Handig, want dat scheelde veehouders en wijnboeren een hoop vermoeiend en tijdrovend gesleep langs trappen en hellingen. De Middeleeuwse molenaars/grotbewoners echter sjouwden altijd maar met hun maalgoed op de nek twee trappen op van de kelder naar boven, de molen in. Ze waren stinkend jaloers op hun burens, de boeren, die 't maar makkelijk hadden. Was eenmaal hun product via de stortkoker op z'n bestemming, dan konden ze daar, ondergronds, verder werken, zonder gesjouw over trappen en hellingen.

En dat moet de zestiende-eeuwse (standerd)molenaar op het idee hebben gebracht óók ondergronds te gaan werken. Zo was de gedachtengang. De Franse molinologen kwamen tot de conclusie, dat het de bewoners/molenaars zelf zijn geweest, die de standerdmolen tot keldermolen hebben omgebouwd. Zij bouwden een stenen romp tot 3 m onder de grond, maakten een holle standerd, **bedachten de koningsspil**, en legden de maalstenen onder in de aangenaam koele molenromp. Het graan ging rechtstreeks via de stortkoker naar de graankelder, die

Franse wipmolen of 'moulin cavier' in de Anjou, departement Maine et Loire, Midden-Frankrijk. Tekening Gerrit Pouw.
 1. plattegrond. 2. steenburrie. 3. spoorstijlen. 4. achterzomer. 5. voegburrie. 6. verstijving van de koningsspil. 7. opbouw vierdelige koker. 8. bovenzetel. 9. steenburrie. 10. trapbomen. 11. koker. 12. voegburrie. 13. onderzetel. 14. steekbanden.

15. koker. 16. kruisplaten. 17. conische ondertoren. 18. koningsspil. 19. steekschoor. 20. gewelfkelder. 21. sterrewiel. 22. koningsspil. 23. windpeluw. 24. steenburrie. 25. spoorstijlen. 26. voorzomer. 27. voegburrie. 28. dwarsgetuigd gevlucht. 29. afwerking van de onderbouw. 30. maalkelder. 31. onderbouw. 32. trap. 33. steunmuur.

naast de molenromp was gelegen. Het gesjouw met maal-goed behoorde tot het verleden. Zo creëerde men een molentype, dat beter aan hun leefwijze was aangepast. Natuurlijk moest de molenaar nog wel een paar keer per dag naar boven om de acht zeilen van z'n gevluht te bedienen.

De koningsspil

Waar draaide de eerste koningsspil? Niet in de torenkorenmolens. Want torenmolens, die koren maalden, zowel die in Nederland, als die in Frankrijk, hadden tot ver in de 19e eeuw géén koningsspil. Er lag traditioneel één maalkoppel boven in de molen. Het bovenwiel dreef dit rechtstreeks aan. Ik geloof, dat de koningsspil voor het eerst is toegepast in de oudste poldermolen, waarvan we hebben gehoord, 1408 in Alkmaar. [Of dat al een wipmolen was, is onwaarschijnlijk, Zie Bicker Caarten "Middeleeuwse watermolens in Hollands polderland", 1990.] Wipmolens bestonden met zekerheid omstreeks 1470, maar waarschijnlijk al eerder.

Dus toen de Franse wipmolen rond 1550 met z'n koningsspil voor 't eerst draaide, draaiden net zulke koningsspillen al heel lang in de kokers van Hollandse wipmolens..... Best mogelijk, dat de Fransen de koningsspil zelf hebben bedacht. Dan is hij tweemaal uitgevonden. Zo'n wereldschokkend idee was het nu ook weer niet.

Maar wat ook best mogelijk is, is, dat Hollandse schippers, die met hun handelswaar de Loire bevoeren en onze wip kenden, de gestresste molenaars in de Anjou het idee aanreikten! Deze laatste mogelijkheid vergeten de chauvinistische Fransozen gemakshalve!

Zoals reeds gemeld, maakte de meelfabricage in de Anjou een flinke stap voorwaarts door de uitvinding van het Bertongevluht. Een ingenieus wieksysteem, dat succes oogstte. In de volgende Gildebrief zullen we daar nader op ingaan en zullen we trachten erachter te komen, hoe het werkt.

Bronnen

- Christian Cussonneau: "Was the cavier mill invented by Anjou troglodyte millers?", TMS transactions 1989.
- Christian Cussonneau: "Moulins d'Anjou", 1991.
- Henri Enguehard e.a.: "Les moulins d'Anjou", 1981.
- Henri Enguehard: "Moulins à vent en Anjou", 1964.

Woordenlijstje voor de Anjou

ailes	- wieken
arbre	- bovenas
arrêtier	- vang
axe vertical	- koningsspil
grosfer	- id.
quant	- id.
cave	- kelder of grot
chaise haute	- bovenzetel
chaise inférieure	- onderzetel
charpente	- geraamte
chevrons	- dakleien
cone, tour	- romp
échelle	- trap
fer de meule	- staakijzer
fonte	- gietijzer
grand rouet	- bovenwiel
hucherolle	- bovenhuis
huse	- koker
laterne, fusée	- (houten) rondsel
marbre	- halssteen
meule courante	- loper
meule gisante	- ligger
pelote	- (ijzeren) rondsel
poteau cornier	- hoekstijl
poteau remplace	- spoorstijl
poutre	- balk
poutre sommière	- dwarsbalk
racineaux	- steekbanden
sapin	- vurenhout
soles	- kruisplaten
toiles	- zeilen
traverse	- dwarsbalk
tremie	- kaar
verge	- roede

- Georges Retailleau: "Les moulins de l'Anjou", TMS transactions 1982.
- Guide Peel: "Molentypes in Frankrijk", Molenecho's najaar 1976.
- Notes sur la construction des caviers en Anjou", TMS transactions 1982.

Korte berichten, oproepen, aanbiedingen

In memoriam Herman Nijhof

Maandag 18 september jl. stond "Gerritsen's Molen" te Silvolde in de rouw. Herman Nijhof was overleden. Om gezondheids redenen had hij al in maart afscheid genomen van 'zijn molen'. Een moeilijke beslissing, maar hij kon niet anders.

Het is voor ons een schok, dat dit afscheid al zo snel definitieve vormen heeft aangenomen. Herman was op deze molen 27 jaar lang molenaar in hart en ziel. Elke zaterdag was hij aanwezig om aan belangstellenden gastvrijheid te verlenen. Dat is nu voorbij.

Herman, we zullen je missen.

Gerard Kok, vrijwillig molenaar te Silvolde

Examencoördinator Bert van Uffelen gaat verhuizen

Onze examencoördinator gaat in het komende voorjaar verhuizen naar een ander adres in Hoogeveen. Zijn huidige woning is reeds verkocht, maar de nieuwe is nog niet klaar. Dat wordt tweemaal verkassen.

Omdat nog niet precies bekend is, wanneer zijn nieuwe woning gereed is, kunt u post gewoon naar zijn

oude adres sturen. De PTT bewaart de post. Ondergetekende haalt die een paar maal per week op het postkantoor af. Voor de 'buitenwereld' betekent dit dus nog geen verandering.

Zijn telefoonnummer zal ongewijzigd blijven, maar is enkele maanden buiten gebruik. Bert van Uffelen is in die periode echter wel telefonisch bereikbaar, maar dan onder no. 06-53286029, voor vragen en/of opmerkingen over de examens, die in het komende voorjaar zullen worden gehouden.

"De Hoop", Hellevoetsluis, 200 jaar

In 2001 bestaat korenmolen "De Hoop" in Hellevoetsluis 200 jaar. Tijdens het museumweekend van 21 en 22 april zal de molen extra in de aandacht staan. Het thema van het museumweekend zal dan ook zijn:

Hellevoetsluis, "tik van de molen"

In het kader hiervan doen wij een oproep. Hebt u een verzameling over molens, zoals oude platen, kalenders, schilderijen, ansichtkaarten, postzegels, suikerzakjes of iets dergelijks en vindt u het

leuk, dat uw verzameling wordt tentoongesteld, dan is dat mogelijk in dat weekend van 21 en 22 april 2001. Het bruikleencontract en de verzekering worden door ons verzorgd. Uw verzamelingen zullen te bezichtigen zijn tijdens het museumweekend op één van de navolgende locaties:

- De bibliotheek van Hellevoetsluis
- Korenmolen "De Hoop"
- Droogdok Jan Blanken
- Lichtschip 12 "Noordhinder"
- Oudheidkamer Hellevoetsluis
- Museum "Gesigt van 't Dok"
- Nationaal Brandweermuseum
- Kunsttuin SBK Zuid-Hollandse Eilanden
- Het Gemeentehuis

Bovendien zijn wij op zoek naar enkele posters van Nationale Molendag, jaren '78, '79, '80, '82, '83 en '87; en stickers van Nationale Molendag jaren '81, '82, '83 en '89. Wilt u uw verzameling/posters/stickers beschikbaar stellen, neem dan zo snel mogelijk contact op met:

Mevrouw E.A. Middelkoop, tel. 0181-313240
Museumplatform Hellevoetsluis
secretariaat: Industriehaven 50
3221 AD Hellevoetsluis

Biotoop van "De Passiebloem" te Zwolle

De nieuwbouwplannen van het Oosterenkstadion van voetbalclub FC Zwolle kunnen van invloed zijn op de molenbiotoop van oliemolen "De Passiebloem" aldaar. Vandaar, dat het bestuur van de vereniging "Vrienden van de Passiebloem" en de molenaars van deze molen de plannen met argusogen hebben gevolgd. Na bestudering ervan zijn zij tot de conclusie gekomen, dat het

met als uitgangspunt de hoogte van de toenmalige (= huidige) bebouwing.

Monumentendag op de "Rooie Wip" te Hazerswoude

Open Monumentendag is natuurlijk voor alle (vrijwillige) molenaars een dag bij uitstek om hun molen voor belangstellenden open te stellen. Zelf bemaal ik de "Rooie Wip", een poldermolen bij Hazerswoude en behoor daardoor ieder jaar tot de actievelingen van Open Monumentendag. Het feit, dat het thema van die dag dit jaar "WATER" was, inspireerde mij tot het maken van een overzichtstentoonstelling op het molenerf van de "Rooie Wip". Samen met mijn leerling Andrien Muijsers ging ik aan de slag en op 9 september waren we er helemaal klaar voor!

De tentoonstelling gaf een overzicht (hoe kan het ook anders) van de geschiedenis van de "Gemene-wegse Polder", een geschiedenis, waarin de "Rooie Wip" een zeer belangrijke rol heeft gespeeld, met als belangrijkste tegenspelers WATER en WIND. Bezoekers van onze tentoonstelling konden aan de hand van kaarten en teksten lezen, hoe de polder ontstond, hoe de poldergrenzen liepen (en veranderden in de tijd) en hoe het bemalingssysteem van molentocht tot zee in elkaar stak.

Het Hoogheemraadschap Rijnland leverde ons prachtige oude kaarten van de polder en het water-

nieuwe stadion zelf geen verslechtering van de biotoop oplevert.

De bedreiging komt echter van de bebouwing, die gepland is op de plaats van het oude stadion. FC Zwolle wil de nieuwbouwplannen nl. bekostigen, door, in samenwerking met een projectontwikkelaar, op die plaats kantoren te gaan bouwen. De hoogte van die kantoren kan wel degelijk een bedreiging van de biotoop van de molen gaan vormen.

Voor de bouw van die kantoren liggen twee plannen ter tafel:

1. Plan A gaat uit van een bouwhoogte van twee verdiepingen, waardoor het voldoet aan de richtlijnen van het rapport "Handleiding Molenbiotoop" van "De Hollandsche Molen" (DHM).
2. Plan B gaat uit van een bouwhoogte van vier verdiepingen en verplaatsing van de molen.

Bestuur en molenaars willen echter geen verplaatsing van de molen en gingen dus op zoek naar een compromis. De hoogte van het huidige stadion voldoet evenmin aan de richtlijnen van DHM, maar is in de ogen van bestuur en molenaars aanvaardbaar.

Als compromisvoorstel hebben zij dan ook een alternatief plan aan FC Zwolle aangeboden, waarin de hoogte van het huidige stadion als uitgangspunt moet dienen voor de hoogte van de nieuw te bouwen kantoren. Dat vergt wel een andere verdeling van de beschikbare ruimte en een andere indeling van het geplande bouwvolume.

Als FC Zwolle daarmee akkoord zou kunnen gaan, zou "De Passiebloem" op haar huidige plek aan de Vondelkade gehandhaafd kunnen blijven, terwijl daarmee tevens zou worden voldaan aan een raadsbesluit uit 1998, waarin de gemeente zich eveneens uitsprak voor handhaving van "De Passiebloem" aan de Vondelkade

schap Wilck en Wiericke bracht prettig leesbaar foldermateriaal in, hetgeen de tentoonstelling veel goed deed.

Verder hebben we de bestaansgeschiedenis van de "Rooie Wip" kunnen uitbeelden van begin (economisch belang, relatie met het waterschap) tot en met het heden (educatief en landschappelijk belang). Voor het publiek is ook duidelijk geworden, dat de molen het stoomgemaal heeft overleefd, maar het (in 1960) uiteindelijk heeft moeten afleggen tegen het qua bemalingskosten goedkopere en bedrijfszekerder werkende elektrische gemaal.

De dag werd een succes. Ondanks het aanvallig miezerige weer mochten we vanuit de directe woonomgeving van de molen vele belangstellenden ontvangen en rondleiden. Om het hele gebeuren extra kracht bij te zetten, stak er halverwege de middag nog een lekker windje op en zagen de bezoekers, waar het allemaal om draait bij een poldermolen: de wachtdeur opende zich en het polderwater stroomde de boezem in!

Nico Varkevisser

Regionale Zeeuwse Molendagen succesvol

Niet aan alle regionale Zeeuwse Molendagen heb ik aandacht kunnen of willen besteden. Aan die op Schouwen-Duiveland (27 mei) niet, omdat ik voor dat weekend al andere afspraken had. Aan die op Tholen en St. Philipsland (24 juni) niet, omdat het toen Brabants Molenweekend was. Maar hopelijk heeft de vereniging De Zeeuwse Molen inmiddels besloten om van de Regionale Zeeuwse Molendagen een traditie te maken, want naar mijn indruk waren ze beslist een succes en hebben ze belangstelling getrokken uit alle delen van het land.

NOORD- EN ZUID-BEVELAND - 29-7-'00

Vol enthousiasme begeef ik me op 29 juli op weg naar Noord-Beveland, want daar hoop ik bij de molen van Colijnsplaat het Van Riet-wieksysteem van dichtbij te kunnen bekijken. Maar als ik over de Zeelandbrug rijd, zie ik tot mijn teleurstelling, dat de molen niet in beweging is. Dan maar door naar Wissenkerke, waar ik al eens eerder ben geweest. Maar ook daar een teleurstelling: de molen is wegens restauratie gesloten. Geen Noord-Bevelandse molens dus vandaag, want de "Nooitgedacht" te Colijnsplaat verkeert in niet al te beste staat, naar ik weet, en de "Landzigt" te Wissenkerke verdient alleen uitwendig nog het predikaat molen. Inwendig is het een woning. Bovendien had de molen, toen ik hier enige jaren geleden was, geen wiekenkruis. Naar Zuid-Beveland dan maar. Gelukkig staat daar ook een molen met het Van Riet-wieksysteem.

Molen "Nooitgedacht" te Eindewege, uitgerust met het Van Riet-systeem.

Eindewege, "Nooit Gedacht"

Daar heb ik meer succes. De molen staat wat verscholen achter een huizenrij, maar is in ieder geval in beweging. Ik zie ook mensen op de stelling, van wie er een het hoogste woord heeft. Als ik even later de stelling betreedt, verbaast het me niet, dat dat Ruud Bax blijkt te zijn. Hij brengt met enkele collega-vrijwillige molenaars eveneens een bezoek aan Zuid-Beveland. Ruud vindt de technische artikelen in de Gildebrief veel te geleerd, zo laat hij me weten. Nog meer bekenden zie ik op de stelling, die ik niet meteen kan thuisbrengen: het zijn Wim van Rheen en zijn vriendin, helemaal uit Groningen. Wim is daar vrijwillig molenaar op de Westerse molen bij Scheemda. Even later komt mij nog een bekende tegemoet: Gerard Ottevanger. Hij is in gezelschap van zijn zoon. Het doet mij genoegen, dat aankondigingen van regionale molendagen in de Gildebrief blijkbaar effect hebben.

Heel apart zijn de stukjes dakleer op de stelling tegen de romp aan. Die houden de stellingliggers droog op de plaats, waar deze in de romp zijn gestoken, en vormen daardoor een zekere bescherming tegen het inrotten ervan. Ik maak eveneens kennis met Kees Dorst, de zoon van de molenaar van deze molen. Hij zet de molen stil, zodat we de Van Rietklep op de binnenroe van dichtbij kunnen bekijken. Het verbaast me, dat het stroomlijnprofiel aan de achterzijde geheel open is. De kop van de stroomlijnneus heeft een koperen beplating. De rest van de beplating is van zink. Ook de kleppen zijn van zink.

De kleppen worden bediend aan de staart van de molen. Daar zit de bedieningskabel vast aan een knijphand, die kan worden vastgezet op een tandwielsegment van ca. 135°. Hoe verder men de handel naar beneden op de tandkrans vastzet, hoe verder de klep open komt te staan. De kabel loopt langs de staart omhoog, komt vlak boven het rechter voeghout de kap binnen, zoals ik later zal zien, loopt rechts langs het bovenwiel en verlaat de kap weer via de voorste gording. Daar is hij verbonden aan de zwichtring. Aan deze zwichtring zijn trekstangen gekoppeld, met behulp van welke de kleppen kunnen draaien. Erg ingewikkeld allemaal, maar in de Basis cursus (hoofdstuk 6 pagina 49) en in het boek Wieksystemen van Gerrit Pouw valt er meer over te lezen. De zwichtring, waaraan de trekstangen zijn verbonden, moet ervoor zorgen, dat alle kleppen tegelijk en in gelijke mate opengaan, als er teveel wind komt. Een molen, uitgerust met het Van Riet-systeem, heeft dus geen spin en ook geen doorboorde bovenas. Kees Dorst vertelt me even later, dat de restauratie van deze molen te danken is aan het feit, dat hij met het Van Riet-systeem is uitgerust. Zijn

vader had de molen al overgedaan aan de Stichting "Molen Nooitgedacht". De molen heeft vóór de restauratie 20 jaar lang stilgestaan.

In de kap ontdek ik een tweede hanetree. Behalve die bij de penbalk, zit er ook een vóór het bovenwiel tegen de burgemeester aan en pal onder de ijzerbalk. Het nut ervan is me niet duidelijk, want deze ongelukkige plek maakt, dat men er geen gebruik van kan maken. De molen heeft een Engels kruierwerk.

De bedieningshandel van de Van Rietkleppen op de staart.

Het luiwerk is een sleepluiwerk en er zit een metalen hoep rond de luischijf. Ik ontdek drie steenrondsels en maar twee koppel stenen. De spil van het derde rondsels is verbonden met een koppel in het onderhuis, dat zowel door de molen, als door een motor kan worden aangedreven. Voorwaar, een bijzondere molen.

De 'openstaande' Van Rietklep

Men raadt mij af de molens van Heinkenszand en Ovezande te bezoeken, omdat die in min of meer beklaagenswaardige staat verkeren en niet geopend zullen zijn. Daarom kies ik de molen van Borssele als mijn volgende reisdoel.

Borssele, "De Hoop en Verwachting"

Molen "De Hoop en Verwachting" biedt een feestelijke aanblik: Een vlag aan de weg, een vlag op de molen, een blauwe wimpel op de molen en ook nog eens lijnen met oranje vlaggetjes tussen de wieken. De molen gaat met twee volle zeilen goed rond, ondanks hoog opgaand geboomte, dat de molen, als ik die vanuit het noorden benader, zelfs geheel aan het oog onttrekt. Het onderachtkant is in feestelijk geel geschilderd. Ook de staart heeft die kleur.

"De Hoop en Verwachting" te Borssele.

Molenaar Jan Visser staat me bij de deur van de molen al op te wachten, omdat hij mijn auto zag komen aanrijden. Binnen maak ik kennis met zijn collega Pieter Hazelager. Het is er een gezellige boel, want er zijn ook nog leerlingen en andere bezoekers aanwezig.

De ingang van de molen wordt eigenlijk geheel gedomineerd door een kapitale buil. Jan Visser gunt me er een blik in. Ik ben onder de indruk van dit schitterende apparaat. Het is een zgn. hamerbuil, vervaardigd door Molenbouwbedrijf Hamer te Brouwershaven. De werking is gebaseerd op het heen en weer schuiven van houten klossen over metalen buizen, als de buil in beweging is. Het geklop van deze klossen zorgt ervoor, dat het meel los blijft en niet aankleeft in de buil. Het schoonmaken van de buil is dan ook veel gemakkelijker.

Onder het spoorwiel zit een riemschijf. De daarover lopende riem drijft een verticale spil vlak naast de buil aan. Die spil eindigt in een trechter, die de toevoer vormt tot de buil. Zo krijgt de buil een regelmatige toevoer van meel. Overigens is het diezelfde spil, via welke

de buil zelf wordt aangedreven. Daartoe is er halverwege een klein kamwiel op gemonteerd.

Een blik in de hamerbuil van "De Hoop en Verwachting". De cilindervormige klossen glijden over metalen buizen heen en weer, als de buil in beweging is.

De spil, die d.m.v. een kleine bonkelaar de buil aandrijft. De buil wordt op dezelfde wijze in het werk gesteld als een kammenluiwerk.

De molen heeft twee koppels stenen en een menger met schroef, alle drie aangedreven via een rondsel. Er is geen luizolder. Het kammenluiwerk zit feitelijk in de vloer van de kapzolder verwerkt. Een dergelijke opstelling kwam ik al eens eerder tegen in korenmolen "De Korenaar" te Loosduinen. Er is geen gaffelwiel. De molen heeft een Engels kruiwerk. Visser vertelt, dat de molen sinds 7 jaar een bronzen halslager heeft.

Weer beneden gekomen ontmoet ik het echtpaar Van Leijen. Mevrouw Van Leijen zit in het bestuur van vereniging De Zeeuwse Molen. Ik breng de biotoop van de molen ter sprake. Pieter Hazelager zegt: "Laat Jan je daarover maar vertellen. Dat is zijn pakkie an." Als ik mij naar Jan Visser toewend, zie ik, dat er zich op zijn gelaat een duidelijke verandering heeft voltrokken. Zijn ogen hebben een strijdlustige uitdrukking gekregen. Hij vertelt, dat hij zich al jaren druk maakt over de biotoop van de molen, maar dat hij door de gemeente tot nu toe weinig serieus is genomen. Tot overmaat van ramp wordt het huis vlakbij de molen bewoond door een milieufanaat, die zich het lot van elk sprietje aantrekt. De man, van elders afkomstig en niet meer tot de werkenden behorend, sart Visser steeds weer door in z'n tuin pal voor de molen nieuwe bomen te planten. Visser kan niet anders dan knarsetandend, maar machteloos toezien. De man gaat echter nog verder. Hij verdedigt ook de bomen, die niet op zijn eigen erf staan, maar op dat van de boer ernaast. En dat zijn de hoogste bomen. De boer zelf is wel genegen er de zaag in te zetten. Maar tot nu toe heeft de man elke aanval op de bomen weten af te slaan. Visser laat me een foto van de molen uit 1893 zien. Daarop is geen boom te bekennen. Hij laat het er niet bij zitten en gaat door met de strijd. Bij mijn vertrek geeft hij me nog een zak volkorenmeel mee en vertelt me, dat de molenaar (tevens eigenaar) van de molen in Hoedekenskerke een Duitser is.

Hoedekenskerke, de "Koutermolen"

Zeer fraai gerestaureerd en zeer netjes onderhouden zijn de kwalificaties, die het eerst in me opkomen, als ik de molen betreed. Ik maak kennis met de eigenaar, Dieter Borngräber. Hij vertelt, dat hij z'n opleiding heeft

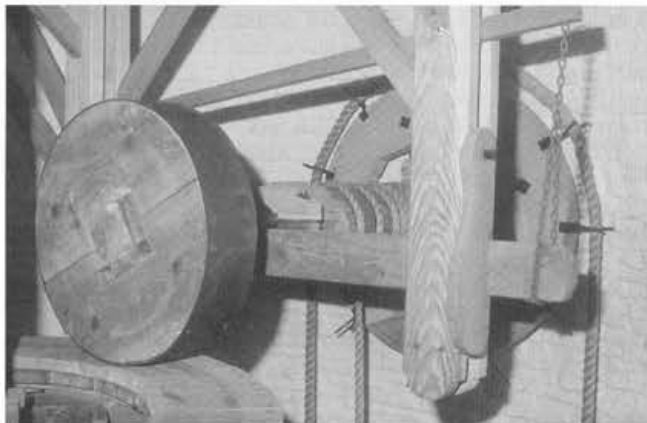
De gerestaureerde "Koutermolen", eigendom van de Duitser Dieter Borngräber.

genoten in het Oost-Friese Aurich. De molen gaat maar heel langzaam rond. Dat komt, omdat hij wel erg onder de wind staat. Ik denk, dat Borngräber erg voorzichtig is. Maar ja, het gaat tenslotte om z'n eigendom, nietwaar?

Ik ontdek twee koppels stenen, waarvan er maar een compleet is. Van het andere ontbreekt de loper. Van dat koppel is de steenspil wel aanwezig, maar die heeft nog geen rondsel. De restauratie is dus kennelijk nog niet voltooid.

De uiteinden van de draagbalk van de koningsspil zijn beide gevat in een keurige houten 'kast' in het molenlijf. Dat voorkomt inrotting ervan vanuit de stenen muur. Er is veel nieuw hout in de molen, maar de steenkraan heeft nog het oude hout.

Het luiwerk van de "Koutermolen".

Ook deze molen heeft een Engels kruiwerk, maar de rollen zijn veel groter dan gebruikelijk bij een dergelijk kruiwerk. Vandaar, dat ik in eerste instantie denk, dat het om een gewoon houten rollenkruiwerk gaat. De bovenas is aan de penzijde verzwaard met dikke metalen platen, die tussen de ribben van de as passen en de as daardoor massief rond doen lijken. De vangbalk is verzwaard met een oude metalen spil. Als de molen draait, kraakt en slingert de kap enigszins, een vreemde gewaarwording. Merkwaardig ook is de gazen (niet glazen) stolp boven de reuzel achter het penlager.

De gazen stolp boven de reuzel achter het penlager.

Ik ben zelden in een molen geweest, waar het zo netjes is, dat het lijkt, of alle zolders woonvertrekken zijn. Ik bedank Borngräber voor zijn gastvrijheid en keer tevreden huiswaarts.

ZEEUWS-VLAANDEREN - 26-8-'00

Gewoontegetrouw controleer ik nog even mijn flitsapparaat, voordat ik op weg ga, want voor het maken

van opnamen van technische bijzonderheden in de te bezoeken molens is dat een onmisbaar stuk gereedschap. Er wacht mij een teleurstelling. Het apparaat weigert dienst. "Vast weer corrosie op een van de contactpunten", denk ik, "even schoonkrabben en klaar is Kees". Ik maak de voet open en neem de (6) batterijen eruit. Op een van de contactpunten zit inderdaad een blauwe aanslag, die ik er met mijn nagels begin af te krabben. Ik ben daarmee nog niet lang bezig, als het contactpunt finaal afbreekt; helemaal stuk gecorrodeerd dus. Een dikke tegenvaller. Als ik het onooglijk kleine aanhechtspunt zie, ben ik ervan overtuigd, dat dit waarschijnlijk niet te repareren zal zijn. Ik mag al blij zijn, als ik voor het flitsapparaat een hele nieuwe lampvoet zal kunnen krijgen. Maar wat voor vandaag vervelender is: hoe moet ik nu interieuropnamen maken van interessante bijzonderheden in de molens, die ik wil bezoeken? Heeft het nu eigenlijk nog wel zin om te gaan?

"Wacht eens even, ik heb nog een oud flitsapparaat", schiet me te binnen. Het is weliswaar veel kleiner en heeft een veel lager richtgetal (26 i.p.v. 45), maar daarmee moet ik me toch kunnen behelpen. Ik neem vier van de batterijen van het grote apparaat, stop die in het kleine en wacht gespannen af. Er gebeurt helemaal niets. Het controlelampje brandt na een paar minuten nog steeds niet. Is het flitsapparaat defect of zijn de batterijen leeg? Daar kan ik maar op één manier achter komen: nieuwe batterijen erin doen. Maar die heb ik - natuurlijk - niet in voorraad. Gauw maar even naar de supermarkt dan. Mijn ogen zoeken koortsachtig de schappen af, maar ontdekken nergens batterijen. Ten einde raad vraag ik de kassier, of hij ook batterijen verkoopt. "Jawel, hier", antwoordt hij en wijst me op een plek, vlak naast de kassa, waarop vanuit de winkel geen zicht is.

Weer thuis stop ik snel de batterijen in het flitsapparaat en wacht nogmaals gespannen af. Het apparaat begint meteen te zoemen, maar het duurt toch nog bijna een halve minuut, voordat het controlelampje oplicht. Voor de zekerheid probeer ik de batterijen ook nog in het grote apparaat en wurm het afgebroken contact onderin de voet op de plek, waar het hoort. Maar er komt geen zoemtoon. Dat is dus geen oplossing. Ik zal het dus met het kleine apparaat moeten doen.

Nu kan ik eindelijk op weg. Er wacht me op weg naar Kruiningen helaas nog meer pech: files. Bij industrieterrein Moerdijk vanwege wegwerkzaamheden. Het verkeer wordt hier in een lange rij over de vluchstrook geleid en die rij is lang, want met dit stralende weer lijkt iedereen wel richting Zeeland te willen gaan. Voorbij Bergen op Zoom nog een file. Ditmaal is de oorzaak een camper, waarvan de linker achterband is geklapt.

Zo komt het, dat ik pas met de veerboot van 13.00 uur i.p.v. met die van 11.00 uur op weg ben naar Perkpolder. Dat worden hooguit drie molens vandaag.

Groenendijk, standerdmolen

De open standaard van Groenendijk (Kloosterzande) is direct herkenbaar aan de uitstulping in de kap, die extra ruimte moet bieden aan het (te) grote bovenwiel. Bij de molen is het een druke van belang. Bezoekers lopen af en aan. Behalve voor de molen hebben ze belangstelling voor de vlak bij de molen opgestelde kraam, waar typisch Zeeuws-Vlaamse producten te koop zijn.

Mijn belangstelling gaat allereerst uit naar een man, gedeeltelijk gestoken in de klederdracht van Walcheren (op de broek na), die bezig is stoelzittingen te vervaardigen uit Genemuider biezen. Met recht een oud ambacht.

Twee aan de staartbalk bevestigde steekschoren houden de staart op z'n plaats. De molen voert vier volle zeilen en tussen de wiektoppen zijn vlaggenlijnen gespannen. In de kast maak ik kennis met de vrijwillige molenaars Roels en De Rijk en even later ook met Michael Jordan. Aan zijn tongval hoor ik, dat hij geen

Nederlander van geboorte is en dat klopt. Hij woont weliswaar al 17 jaar in Nederland, maar komt oorspronkelijk uit Oost-Duitsland. De heren waren zeer teleurgesteld geweest, dat ik hun molen op Nationale Molendag 1998 rond het middaguur onbemand had aangetroffen. Ze waren toen juist even ergens gaan eten.

De standerdmolen van Groenendijk/Kloosterzande.

We komen te spreken over de toestand van molen "Vogelzicht" in Kuitaart, die er zo deplorabel bij staat. Michael heeft echter hoopvol nieuws over die molen. De gemeente Hontenisse heeft voor het herstel een startsubsidie van f 100.000,- ter beschikking gesteld. Er is een stichting gevormd, die wordt gerund door de zoon en de kleinzoon van de molenaar. Jordan heeft behalve zijn diploma vrijwillig molenaar van het Gilde bovendien dat van de korenmolenaarscursus, geleid door de heren Abelskamp en Schippers van het Ambachtelijk Koren- molenaarsgilde (AKG), behaald. In de molen een bord met foto's van de restauratie van 1995. Toen zijn de oude Potroeden vervangen door Derckxroeden. De meelpijp van de molen is ombouwd met een kast, die het stuiven van meel moet beperken. In de planken ervan staan namen gekrast van vroegere molenaars, o.a. van één uit 1720. De molen heeft een moerstijl aan elk der beide uiteinden van de steenbalk. Dit duidt erop, dat het om een oude standerdmolen gaat (vermoedelijk uit 1690). Jongere exemplaren hebben twee spoorstijlen i.p.v. de moerstijl.

Michael Jordan stelt me voor aan drie van zijn leerlingen, die alle ongeveer even oud zijn, maar qua lengte sterk van elkaar verschillen. De langste is Sander de Roos (13), bijna een hoofd langer dan Jeroen Eggermont (13). Weer bijna een kop kleiner is Jordy Baert (bijna 13, zoals hij het zelf zegt). Deze jongens nu zijn de enthousiastelingen, van wie het Gilde het in de toekomst moet hebben. Over deze categorie jongeren ontstond op de jongste ledenvergadering nog een discussie naar aanleiding van de vraag, hoe hen te verzekeren. Michael Jordan heeft in hen in ieder geval het volste vertrouwen en stuurt hen met mij mee naar boven. "Niemand dan zij", zo zegt hij, "is zo goed in staat alle bijzonderheden

van de molen onder de aandacht te brengen. Je staat er verstoeld van, hoe makkelijk jongelui leren. Het lijkt wel of hun de kennis als vanzelf komt aanwaaien, terwijl wij er hard voor moesten blokken."

Boven moet ik de jongens meer dan eens vragen me niet zo snel te overstelpen met bijzonderheden van de molen, omdat ik tijd nodig heb het een en ander op te schrijven. Op de bovenas zitten twee bovenwielen. Rond het voorste is de vang gemonteerd; dat wordt daarom wel het vangwiel genoemd. Voor het achterste bovenwiel is de naam achterwiel in gebruik. Ik kan nu de uitbouw in de kap voor het vangwiel van binnenuit zien. Die uitbouw was overigens vroeger niet nodig, aldus de jongens, want toen was de molen een oliemolen en die had een kleiner bovenwiel. Toen de molen korenmolen werd is het grotere wiel erin gekomen. Dat de molen ooit oliemolen was, is te zien aan de vier weegbanden ter weerszijden van de moerstijl.

Ik moet inwendig lachen, als ik de jongens andere mensen, die naar boven willen komen, hoor tegenhouden met de woorden: "U moet even wachten, want er is hier iemand van het Gilde." Ben ik in hun ogen dan een of andere autoriteit? Glimlachend schud ik stiekem m'n hoofd om hun vervolgens weer mijn volledige aandacht te geven.

Zeer opmerkelijk is, dat de molen een stutvang heeft, die uit slechts drie vangstukken bestaat. De stampers van de voormalige oliemolen stonden links in de kast opgesteld. Dat blijkt uit het feit, dat er aan die zijde geen 'raampje' in de kast is aangebracht. De vang heeft een evenaar. De vangbalk is verzwaaard met grote ijzeren nagels en met een stuk gewapend beton, dat hangt aan een metalen pen, waarmee de vangbalk is verlengd. Dat stuk gewapend beton hangt helemaal achter aan die pen, zodat de werking ervan zo groot mogelijk is. De vangbalk heeft een houten geleiding aan de binnenzijde. De rechter steenlijst is verstevigd met een ijzeren balk.

Het op originele wijze verzwaarde achtereind van de vangbalk.

Het penlager met ter weerszijden daarvan het gaffeltouw, waarvoor sleuven in de penbalk zijn gefreesd.

Met het achterste koppel (lantaarnwiel 12 staven) malen de molenaars voor de bakker en met het voorste koppel (lantaarnwiel 14 staven) malen ze veevoer. De ijzerbalk is niet recht, maar gebogen naar het bovenwiel toe. Voor het gaffeltouw zijn gleuven in de penbalk gefreesd. Kortom, voor een vrijwillig molenaar in opleiding is hier veel interessants te zien.

Beneden krijg ik even later koffie met een heerlijke ter plekke gebakken wafel aangeboden door de dames, die de stand 'bemannen'. Bij de stand zijn allerlei Zeeuws-Vlaamse producten verkrijgbaar. Ik ontdek o.a. biologische kruidkoekmix, bitterkoekmix en boekweit. Verder honing, mosterd, bier (uit Hulst), likeur, schenkstroop, dessertsaus, wijn en jam. Ik besluit een pot honing en een flesje schenkstroop te kopen, als herinnering aan mijn bezoek aan deze molen.

Hulst, "Stadsmolen"

Prachtig gelegen op de stadswal van Hulst is de "Stadsmolen" uit 1792. De prachtige lindenlaan, aan het eind waarvan de molen staat, levert, naar ik aanneem, weinig windbelemmering op voor deze forse stellingmolen.

Als ik de molen betreedt, zie ik, dat de molenaar bezig is met het billen van de stenen van een op de begane grond opgesteld motorkoppel. Ik maak kennis met Peter Bak en breng hem de groeten over van de bemanning van de standaard te Groenendijk. Het koppel heeft een metalen aandrijf wiel (met aandrukrol) van wel 2 m doorsnee en 25 cm breed. De metalen spaken doen het enigszins lijken op een overmaats fietswiel. Ernaast staat een elektrische wan (schoningsmachine voor de verwijdering van kaf). De Belgen spreken van een 'graankuiser', legt Peter Bak uit. Op de begane grond verder nog een houten wan en een gedeelte van een kruiring (gietij-

zeren rollen in een houten raamwerk).

Op de eerste zolder trekt een kapitale buil de eerste aandacht. Peter vertelt, dat deze afkomstig is uit een waterradmolen bij Winterswijk. Verder staan er o.a. een graanpletter uit Frankrijk, een oude houten hoep en een oude steenschijfloop, waarvan alle staven met doekjes zijn vastgezet.

Nu is de stellingzolder aan de beurt. Daar bevinden zich twee meelpijpen, die beide, net als bij de standaardmolen, ombouwd zijn door een 'kast' tegen het stuiven. Peter laat me een schitterende 'inscriptie' zien op de buitenkant van één van die kasten. Die herinnert aan de eerste molenaar van deze molen. De inscriptie luidt:

Victor De Schepper
Begonnen te Maalen
bij eerste molenaar
In Het Jaar 1792

De inscriptie is wonderlijk goed bewaard gebleven.

Oorspronkelijk waren er drie koppels stenen, maar

de plaats van het derde koppel wordt nu ingenomen door een metalen mengketel. Peter Bak maalt regelmatig voor toeristen en voor thuisbakkers. Verder breekt hij tarwe voor een boer uit de omgeving.

Het kruirad is bijzonder. Het heeft nl. een holle munnik (met ijzerbeslag), die draait om een in de staart gestoken as.

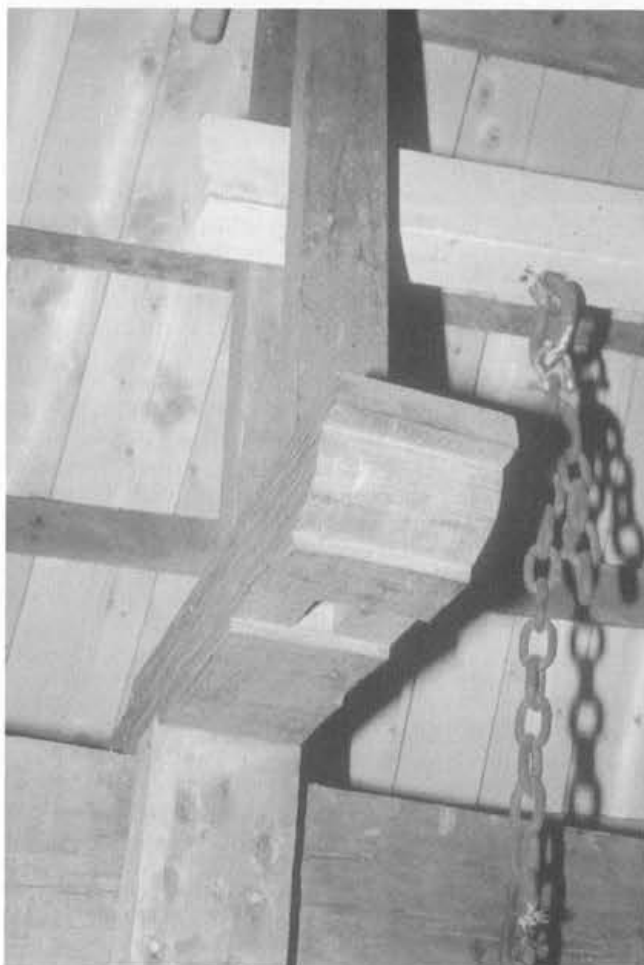
De trap naar de maalzolder komt uit half onder één der maalkoppels. Het spoorwiel heeft dubbele kruisarmen met daartussen de velg met de kammen. Tegen de onderkant van het spoorwiel zit nog een velg. Daarover loopt een band, die de mengketel aandrijft. In de draagbalk van de koningsspil een inscriptie met de naam van een molenaar uit de 19e eeuw: Adriaan Lijbaart, 1846.

Peter wijst me op een plek, waar een ruimte in het stenen molenlijf is uitgehakt. Daarin draaide ooit een schijfloop voor de aandrijving van een pelsteen. Opmerkelijk is de fraaie wijze, waarop de kuipwanddelen 'vergrendeld' zijn. De luias is waarschijnlijk de bovenas geweest van een klein molentje. Er is nl. een gat te zien, waarin vroeger de binnenroede stak. Over het gat, waarin vroeger de buitenroede stak, is het luiwiel gemonteerd. Achter het gat voor de binnenroe zitten metalen schenen; dat zou dan de hals van die bovenas geweest moeten zijn. Merkwaardig is dan weer, dat het andere uiteinde van de luias niet rond, maar vierkant is. Daarop is het grote gaffelwiel (doorsnede 1,5 m) gemonteerd; het heeft metalen gaffels. Weer zo'n prachtig voorbeeld van het hergebruik van materiaal. Vroeger was men toch heel wat zuiniger met materiaal dan tegenwoordig.

De fraaie 'vergrendeling' van de kuipdelen

In de kap is ook het nodige, dat aandacht vraagt. De vangstok b.v. steekt in een houten geleiding; dit voorkomt, dat hij zijwaarts kan uitzwaaien en garandeert, dat de pen van de vangbalk werkelijk in de klink terecht komt, als men de vang heeft gelicht. De vangbalk is verzwaaard met een staakijzer. De molen heeft een houten bandvang.

De geleiding van de vangstok

De houten, achtkantige bovenas heeft een metalen insteekkop. Aan de penzijde is de bovenas verzwaaard met ijzeren beslag. De springbeugel is aan de binnenzijde met hout bekleed. Het bovenwiel toont inscripties: 1. C.L. Vlamincq, meester molenmaker en 2. G.L. Lijbaart, 1841.

Bijzonder is ook de bovenschijfloop. Alle staven daarvan zijn schietstaven. Over alle koppen daarvan loopt dan ook een ijzeren ring.

De staven van de bovenschijfloop zijn alle schietstaven.

Peter vertelt, dat de overring ooit door de bliksem werd getroffen, hetgeen te zien was aan een zwarte aanslag. De overring is in Axel 'gegritstraald' en heeft daardoor z'n natuurlijke 'houtkleur' weer teruggekregen.

De dit jaar gecompleteerde molen van Axel.

Aan de excursie door de molen is nu een eind gekomen. Peter en ik klauteren weer naar beneden. Peter geeft me nog een fraaie ansicht van de molen en een beknopte beschrijving van de geschiedenis ervan mee als herinnering. Ik bedank hem hartelijk en wens hem succes bij het billen van de stenen van het motorkoppel, van welke taak ik hem minstens een uur heb afgehouden. Het is intussen kwart over vier. Mijn volgende reisdoel is de stellingkorenmolen van Axel, die enige maanden geleden weer is gecompleteerd, nadat hij er jarenlang als romp had bij gestaan.

Helaas, als ik bij de molen aankom, is het wiekenkruis niet meer in beweging. De zeilen zijn geklampt en er is niemand aanwezig. Rest mij het maken van een aantal buitenopnamen van deze op het eerste gezicht mooi gerestaureerde molen, die op een groot en metershoog soort platform staat. Is dit een deel van een vroegere vestingwal? Het antwoord op die vraag zal ik pas kunnen krijgen, als ik de molen bij een volgend bezoek geopend zal aantreffen. Nu rest mij niets anders dan huiswaarts te keren.

WALCHEREN - 30-9-'00

Zoutelande, stenen grondzeiler

Bij de molen van Zoutelande staat een prachtig model van een stellingmolen in een bloementuintje. Even later vertelt vrijwillig molenaar Jan de Witte mij, dat dit model is gemaakt door Jaap Bebelaar. Het heeft de naam "De Korenbloem" gekregen, maar is in werkelijkheid een kopie van een verdwenen molen, "De Haas" in Oud-Sabbinge. Jan de Witte is voorzichtig met z'n molen, want het linker voeghout is in slechte staat. Dat is het werk van de bonte knaagkever. Beide voeghoutkoppen hebben al een kunstharsbehandeling gekregen. Maar meer naar achteren heeft het linkervoeghout een brede scheur, waarin zelfs een menselijke arm past. Bovendien heeft de molen een stutvang. Die belast voornamelijk het linker voeghout. Jan houdt daarom voortdurend in de gaten, of de molen niet te veel enden maakt. Omdat hij last heeft van een slechte rug en het hem zwaar valt met de windborden te sjouwen, heeft hij die niet gestoken. De molen draait dus met vier volle zeilen, maar zonder windborden.

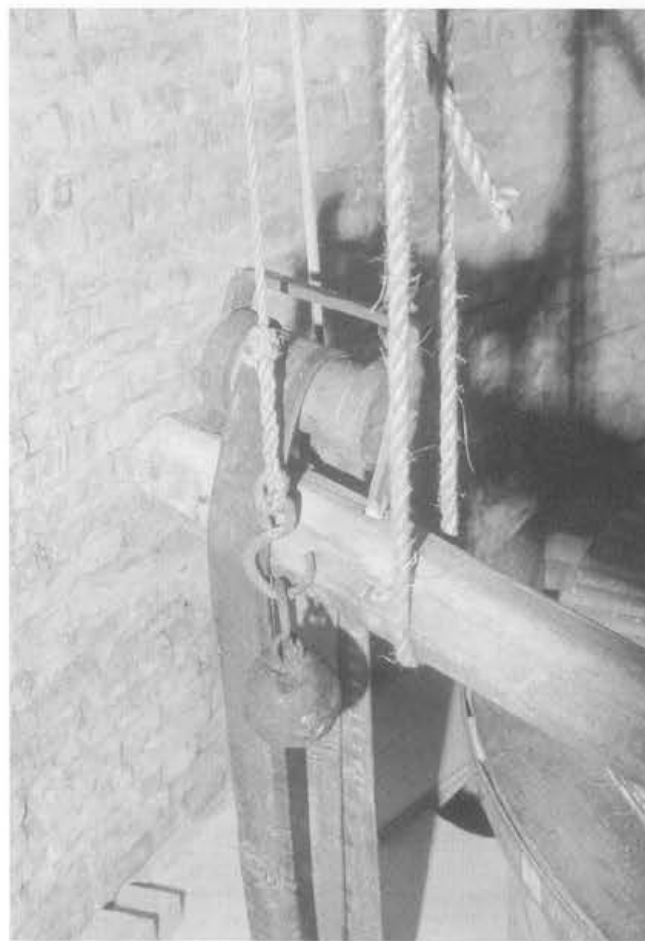
Een fraai molenmodel flankeert de korenmolen van Zoutelande, die draait zonder windborden.

De eerste bijzonderheid, die mij opvalt, is, dat het gaffeltouw dwars door een vloerbalk heen loopt. Er is één reguleur, die echter beide pasbalken 'bedient'. De reguleur is hoog in de molen opgesteld, op de luizolder. Dat heb ik hier in Zeeuws-Vlaanderen al meer gezien, in de molens van Zuidzande en Nieuwvliet.

Er komen meer bezoekers de molen binnen: de heer Cornelissen, de voorzitter van de vereniging De Zeeuwse Molen, en zijn echtgenote. Op dat moment weet ik dat echter nog niet. Dat besef ik pas later op de dag, als ik naar de receptie ga t.g.v. het 25-jarig bestaan van die vereniging. Jan de Witte schenkt ons koffie in en dat laten we ons goed smaken.

Dan gaat Jan buiten de molen aan de kettingen leggen, want hij wil tussen de middag thuis gaan eten. Hij neemt die veiligheidsmaatregel, omdat hij al meer dan eens slechte ervaringen met toeristen heeft gehad. Mij laat hij alleen in de molen achter. Ik voel me vereerd door zijn vertrouwen. Nu heb ik de gelegenheid alle bijzonderheden in alle rust te bekijken. En dat zijn er heel wat.

De lichtbomen van deze molen zijn niet recht, maar gebogen. De bediening van de licht in deze molen is bijzonder, zoals Jan me later uitlegt, als hij weer terug is in de molen. Omdat de stenen in de loop van de tijd door slijtage aanmerkelijk lichter waren geworden, was het moeilijker geworden de licht te bedienen. Een kleine beweging had daardoor al een te groot effect. Maar daar vond men iets op. Men liet de bediening lopen via een katrol met een contragewicht en bereikte op deze wijze een betere fijnregeling (zie foto).

De 'fijnregeling' van de licht met katrol (niet zichtbaar) en contragewicht.

De luizolder is ongelooflijk volgestouwd met apparatuur. Je kunt er nauwelijks lopen. De reguleur is een fraai exemplaar en bestaat bijna geheel uit houten onderdelen. Het spoorwiel is op deze zolder opgesteld.

Boven het spoorwiel drie riemschijven. Daarover lopen riemen, die van boven naar beneden de reguleur, de buil en de mengketel aandrijven. Deze zolder herbergt bovendien nog een motoraandrijving. Die is afgeschermd met latten en gaas van een oud kippenhok (over hergebruik van materiaal gesproken). Het luiwerk zelf is een kammenluiwerk. Het luiwiel heeft ronde kammen en het gaffelwiel houten gaffels.

Ook in de kap is er het nodige interessants te zien. Allereerst natuurlijk dat slechte linker voeghout. Beide voeghouten bestaan overigens uit drie delen. De kunst-harskopen noemde ik al, maar ook de achteruiteinden zijn nieuw aangescherfd en extra aan het middenstuk vastgezet met een metalen strip. Een van de bouten, waarmee deze strip is vastgezet op het (rechter) voeghout, speelt een aparte rol. Die is nl. gesitueerd precies onder het metalen gewicht, dat er voor zorgt, dat de pal tussen de kammen van het bovenwiel terecht komt. Als dat laatste gebeurt, valt dat gewicht op die bewuste bout en is er dus een geluid van metaal op metaal te horen, zodat de molenaar dan meteen weet, dat de pal de gewenste stand heeft ingenomen. Een ingenieus foefje. Er zijn niet minder dan vier teerluiken in de kap.

De klink met fraaie sierkrul.

Ook onderdelen van de vang zijn opmerkelijk. De klink heeft boven de gleuf voor de pen een sierlijke extra krul. Het sabelijzer, dat door gebrek aan ruimte in de kap niet recht naar beneden in de vangbalk steekt, maar schuin, is geen strip, maar een ronde pen met schroefdraad aan het eind. Dat schroefdraadeind steekt door een op de vangbalk gemonteerde beugel heen. Voor het afstellen van de vangbalk hoeft men hier slechts een moer op de genoemde schroefdraad te verstellen. De vorm van de beugel is aangepast aan de scheve stand van het sabelijzer.

De uitzonderlijke bevestiging van het sabelijzer aan de vangbalk.

Inmiddels is Jan de Witte teruggekomen en kan hij mij verdere uitleg geven. Het motorkoppel heeft een conische overbrenging van metaal op metaal. De bediening van de motor vindt plaats op de begane grond. Jan laat me zien, wat er de laatste tijd allemaal is vernieuwd in de molen. De vloerdelen van alle zolders. Heel apart is de versteviging van de trapbomen van de trap naar de luizolder. Nieuwe hoekvormige trapbomen zijn er aan de 'buitenonderzijde' tegenaan bevestigd, met als resultaat, dat de oude trapbomen er als het ware in opgesloten zijn.

De trap met de verstevigde trapbomen

Als we weer beneden zijn, komen er nieuwe bezoekers binnen, Sjaak Herman en Ton Koops. Sjaak is de vrijwillig molenaar van de molen in Cadzand. Hij reageerde op het artikel van Peter de

Moes over de kettingkruiers in de Gildebrief. Hij maakt me duidelijk, dat zijn achternaam niet eindigt op een s en dat dat betekent, dat hij tot een protestants geslacht behoort. Had zijn achternaam wel een s op het eind gehad, dan zou hij tot een katholiek geslacht hebben behoord. Met de naam Koops is iets dergelijks aan de hand. Hier gaat het om de beginletter. Een K duidt op een arm geslacht, een C op een rijk geslacht. Ik zal de heren later op de dag nog een keer tegenkomen. Ton Koops wijst erop, dat de trap treden van de trap naar de eerste zolder al eens zijn gekeerd.

Ik bedank Jan de Witte voor zijn gastvrijheid, voor zijn vertrouwen (hij liet me tenslotte een poosje alleen op de molen) en voor de koffie en begeef me op weg naar mijn volgende reisdoel, niet ver van daar, de koren-molen van Meliskerke.

Meliskerke, stenen grondzeiler

Als ik bij de molen aankom, vertrekken er juist enkele belangstellenden. Ik maak kennis met vrijwillig molenaar Wim de Hoop en met vrijwillig molenaar Franck de Hoogh. Franck komt uit Arnhem en draait zo nu en dan een dag mee op een andere molen. Vandaag is hij hier in Zeeland. Het is niet de eerste keer, dat hij op de molen van Meliskerke meedraait. Hij brengt dus letterlijk in praktijk, wat het Gilde iedere leerling aanraadt: beperk je niet alleen tot je opleidingsmolen, maar bezoek ook andere molens.

De molen van Meliskerke.

Bij de deur valt me de eerste bijzonderheid al op. Er zitten deurhengers rechts naast de deuropening, terwijl de deur aan de linkerkant zit. Die deur moet dus vroeger andersom zijn opengegaan. Wim de Hoop vertelt me, dat de deur nog vroeger zelfs aan de binnenkant van de muur zat en dus naar binnen openging. Hij vertelt verder: de molen rust o.a. op de teerlingen van een vroegere standerdmolen, die op 9 sept. 1800 omwoei. De standerdmolen stond erg laag. Rond de teerlingen heeft men een kuip gemetseld, zodat de huidige molen een kelder-ruimte heeft. De molen heeft een dubbele buil, waarvan de beide uitlopen zich bevinden in die kelderruimte.

De dubbele buil in de molen van Meliskerke.

Er is geen centrale draagbalk voor de koningsspil. In plaats daarvan twee kleinere balken met daartussen een kalf. De koningsspil rust op dat kalf. Van beide steenkoppels wordt er een normaal aangedreven via een rondsel, maar het andere door een sterrewiel.

Eén steenspil wordt door een sterrewiel aangedreven.

Wim de Hoop vertelt, dat alle balkkoppen in de molen zijn verstevigd met glasfiberstaven; de balkkoppen van de grote balken herbergen 6 glasfiberstaven, die van de kleinere 4. Die balken zijn overigens afkomstig uit de oude standerdmolen. Tussen de kammen van het luiwiel bevindt zich er één met een afwijkende vorm. Eigenlijk is het meer een staaf dan een kam. Die is er blijkbaar later ingezet ter vervanging van een versleten exemplaar.

Het bovenwiel (met de vangstukken) is ook afkomstig uit de oude standerdmolen. Daar zat het rond een houten as. Het had dus een flinke spiegel. Dat betekende, dat de spiegel veel te groot was voor de huidige giet-ijzeren as. Die moest dus flink worden opgevuld. De kruisarmen zijn dan ook verstevigd met ijzeren strippen.

De molen heeft een neutenkruierwerk, dat Wim de Hoop smeert met grafietvet. Hij vindt dat beter dan paardenreuzel, omdat het 's winters niet hard wordt, maar soepel blijft. De molen heeft een Vlaamse vang, waarvan het buikstuk veel dikker is dan de overige vangstukken, terwijl het kopstuk aan de buitenzijde is afgevlakt. Dat laatste is waarschijnlijk het gevolg van het feit, dat er in de standerdmolen te weinig ruimte voor was. Er is maar één koebout, waarmee de vang aan het rechtervoeghout is bevestigd. Ook in deze molen heeft de klink een afwijkende vorm.

Wim de Hoop is niet blij met z'n teerluiken. Die lekken voortdurend. Op de kapzolder heeft hij een grote voorraad reservekammen liggen. Veel onderhoud verricht hij zelf. Zo heeft hij laatst de waterkering bij de bovenas weer in orde gemaakt.

Slechts één koebout vormt de bevestiging van het buikstuk van de vang aan het rechtervoeghout.

De afwijkende vorm van de klink.

We gaan weer naar beneden en Wim de Hoop legt me uit, hoe ik moet rijden naar de molen van Aagtekerke. Juist als ik wil wegrijden, komt er een andere auto aanrijden met nieuwe bezoekers. Ik herken onmiddellijk Piet Snoep, de molenaar van "De Korenhalm" te 's Gravenpolder, en zijn echtgenote. Hij herkent mij ook en we maken nog even een praatje.

Aagtekerke, zeskante grondzeiler

Dennis Bommeljé biedt mij onmiddellijk een kop koffie aan, als ik mij bekend maak. De heren Herman en Koops loop ik hier weer tegen het lijf. Een halve molensteen dient als opstapje naar de molen, een zeskant, rustend op stenen voeten (poeren genaamd). De weeg en de vloer zijn daardoor vrij van de grond. Een leuke vraag voor een examen zou zijn: hoeveel ware en hoeveel valse velden heeft een zeskant? Ik zou antwoorden: twee ware en vier valse velden. Dennis vertelt me over de storm van 9 sept. 1800, over welke Wim de Hoop ook

al sprak. Er woeien toen nog veel meer molens om, behalve de standaard van Meliskerke: ook molens te Aagtekerke, Grijskerke, Nieuwland en Vlissingen.

Het zeskant van Aagtekerke.

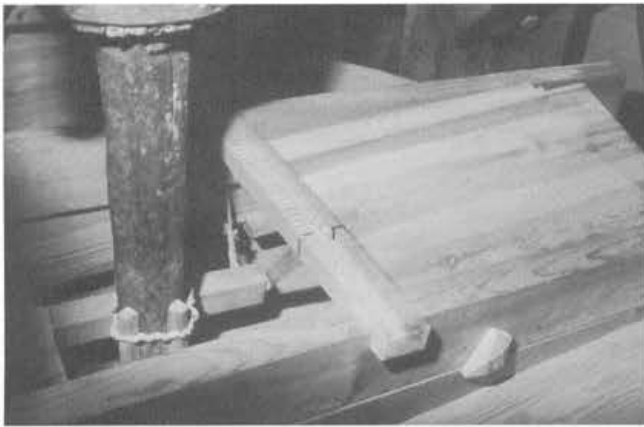
Ik zie, dat er aan één zeskantstijl een inzetstuk is aangescherfd. De vloer van de maalzolder is helemaal vrij van het zeskant; deze is tegen de binnenkant van de veldkruisen aangelegd.

De vloer is tegen de veldkruisen aangelegd en vrij van het zeskant.

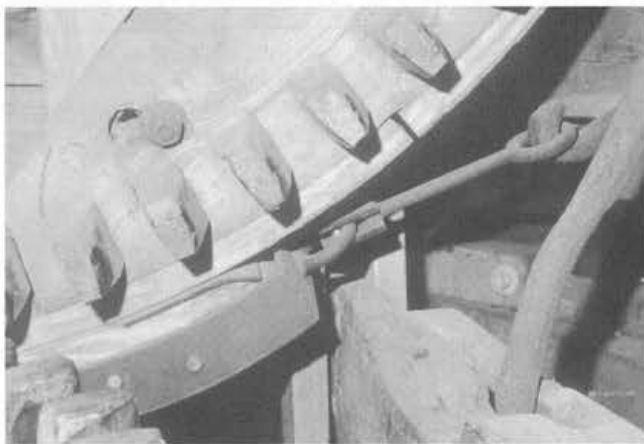
Er is heel veel nieuw hout te bewonderen op deze zolder. Van de twee koppels stenen zijn de kuipen enz. bijvoorbeeld geheel nieuw. Mooi is wijze, waarop de schuddebak kan worden afgesteld, niet met touwtjes maar via een metalen strip met een dubbele rij gaatjes en een beugelvormig pennetje. De strip is bevestigd aan de aanslag van de schuddebak en steekt door een smalle sleuf in de hanger. In de bovenkant van de hanger is een reeks kleine sleufjes gefreesd, in één waarvan het beugelvormige pennetje rust. De buil heeft een nieuw kaar. Maar ook de hele zeskantbekleding is vernieuwd.

De aparte fijnafstelling van de schuddebak.

Het bovenwiel is nog het oude uit de standermolen (van 1600!). Wel zijn de kruisarmen ervan verstevigd met houten platen en ijzeren strips. In de standerd staken de kruisarmen door de bovenas heen. Opvallend is, dat de ezel, waarin de vangbalk scharniert, niet aan het rechtervoeghout is bevestigd, maar aan de lange spruit. Ook in deze molen slechts één koebout en één poortstok.

Ook hier één koebout, maar een heel andere bevestiging van het buikstuk aan het rechtervoeghout dan in Meliskerke.

Ik besluit nog één molen te bezoeken, alvorens naar de receptie van De Zeeuwse Molen te gaan. Ik neem afscheid van Dennis, die me verzekert, dat Gert Gabriëlse van "De Noorman" te Westkapelle niet naar die receptie zal gaan. Daarop vertrouw ik dan maar.

Westkapelle, "De Noorman"

En inderdaad, na enig zoeken vind ik "De Noorman" draaiend. Aan een vlaggemast wappert een 'eigen' vlag van "De Noorman". Op de begane grond is een klein museum ingericht. Daar staat bijv. een gedeelte van een bovenwiel, afkomstig uit een verdwenen molen uit Noordgouwe met de niet bepaald vrolijke naam "Horror Vacui". Verder zie ik o.a. een oude schijfloop en het oude bovenwiel van "De Noorman", maar ook een houten blokvijzel, waarmee men bijv. een standermolen kan rechtzetten.

Ook de eerste zolder is als museum ingericht. In een vitrinekast o.a. een model van een buil, bilhamers en een meelschep.

Een zolder hoger maak ik kennis met vrijwillig molenaar Gert Gabriëlse, die mij vertelt, dat hij de vlag heeft laten maken naar de opdruk van de meelzakjes. Op de stelling laat hij mij horen, dat de staart van een andere molen afkomstig is. "De Noorman" heeft nl. een krui-lier, maar de molen, waarvan de staart afkomstig is, had een krui-rad. Gert klopt op de plaats, waar vroeger de munnik had gezeten en er klinkt een 'hol' geluid.

Stellingkoren molen "De Noorman" in Westkapelle.

Op de maalzolder twee koppels stenen, één bestaande uit blauwe stenen, het andere uit kunststenen. De reguleur wordt ook hier in beweging gebracht door een band, die loopt over een riemschijf onder tegen het spoorwiel. Net als in Meliskerke rust de koningsspil op een kalf, dat rust op twee vloerbalken.

Het gaffelwiel heeft metalen gaffels. De molen heeft een neutenkruiswerk. De zolders zijn laag. Het spoorwiel heeft een eigen zolder. Als ik weer op stellinghoogte ben, tikt molenaar Dick Prins uit Hoofddorp mij op de schouder. Ik kwam hem op molendagen elders in den lande meer dan eens tegen en ook nu is hij dus weer van de partij. Bij Gert koop ik nog volkorenmeel in een linnen zakje met de opdruk van de molen. Dan ga ik naar de receptie van De Zeeuwse Molen in motel Goes.

De meelzakjes met opdruk van "De Noorman".

Receptie De Zeeuwse Molen

Gelijktijdig met mij arriveren Erik Stoop en zijn echtgenote bij het motel. Achter een verkoopstand staan bestuursleden Nel van Leijen en Frans Weemaes en even verderop, in gesprek met iemand van de pers, de voorzitter, de heer Cornelissen, die ik natuurlijk herken van vanochtend in de molen van Zoutelande. Nel biedt mij een aantal exemplaren aan van een klein boekje over de molens van West-Vlaanderen. Ik mag die meenemen voor de leden van de lesstofcommissie.

Ik maak kennis met secretaris Zuurdeeg en penningmeester Van Hartingsveldt en ik herken diverse Zeeuwse molenaars. Jan Visser bijvoorbeeld van "De Hoop en Verwachting" te Borssele. Hij vraagt mij, waarom er over de Zuid-Bevelandse Molendag niets in de Gildebrief stond. In het volgende nummer, beloof ik. "Al bomen gerooid?", vraag ik. "Nog niet één", antwoordt hij en hij krijgt onmiddellijk weer die strijd-lustige blik in z'n ogen.

Verder schud ik de hand van Jacques Brasser van de korenmolen in Biggekerke en zie ik Willem Roose, die ik op diezelfde molen ooit leerde kennen; hij was toen zestien jaar oud. Van het Gildebestuur is niemand aanwezig; waarschijnlijk verplichtingen elders in den lande.

Er volgt een optreden van Engel Reinhoudt, een troubadour, die zichzelf op de gitaar begeleidt. Hij zingt een zestal eigengemaakte liedjes in onvervalst Zeeuws dialect. Daarmee weet hij menigmaal een lach op het gezicht van de aanwezigen te toveren. Z'n eerste liedje gaat over de Zeeuwse molens. Het refrein wil ik u niet onthouden:

Zo draaien de meul'ns van 't Zeeuwse land
Mensen, houdt ze toch in stand

Na zijn optreden keer ik tevreden huiswaarts, me volkomen onbewust van het feit, dat mijn auto nog geen drie weken later zal worden gestolen.

Jan van der Vlies

Vragenrubriek

Vliegeren met een wip

Starende naar foto's van diverse molens uit het Utrechts/Hollands grensgebied, viel het Leo v.d. Vlist op, dat deze molens waren voorzien van een wiekverbetering, de zgn. vlieger. Ja en dan zadelt hij de redactie van de Gildebrief naar aanleiding daarvan op met de volgende vragen: Wat zijn vliegers? Hoe en wanneer gebruikte men deze extra toevoeging aan het wiekenkruis?

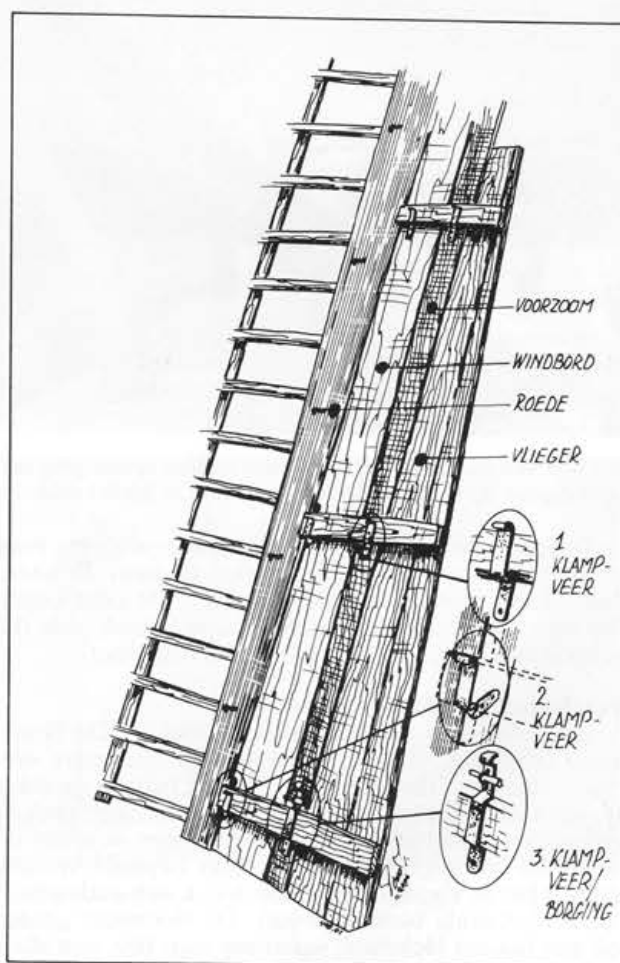
Ja Leo, zelfs tegenwoordig krijgen we soms nog te maken met wateroverlast. Vroeger daarentegen kwam wateroverlast heel wat vaker voor. In het Utrechtse wist men toen al, dat land, dat voor een groot deel bestaat uit veengrond, de neiging heeft om nogal snel in te klinken, als het regelmatig wordt bemalen. Het gevolg daarvan was, dat men het water steeds dieper moest weghalen. Dat lukte wel bij voldoende wind. Bij zwakke wind liet een molen het dan echter wel eens afweten.

Een of andere slimmerik is toen op het idee gekomen om de windborden wat meer oppervlak te geven door er een stuk aan toe te voegen. Hiermee was de 'vlieger' (uit noodzaak) geboren. De bijgevoegde tekening maakt één en ander hopelijk voldoende duidelijk.

Op de voorzoom (3x), de roede (2x) en het windbord (1x) bracht men in totaal 6 klampveren aan. De onderste twee aan de linkerkant bevestigde men op de zijkant van de roede. De klampveer rechts onder was langer, zodat men ruimte had om een borging aan te brengen.

Bij zwakke wind voldeden de vliegers goed. Ze gaven de molen dan net zoveel trekkracht, dat deze water kon geven. Bij harde wind daarentegen werkte de vlieger juist tegen, omdat de 'schijnbare wind' dan sneller achter de windborden inviel. Johan Cruijf zou zeggen: "zo heeft ieder voordeel weer z'n nadeel."

Gerrit Pouw

De graanmaten

In Gildebrief 00/3 van 15 september jl. staat een foto afgebeeld van een aantal molenaars, die erin zijn geslaagd het certificaat te bemachtigen van het Ambachtelijk Korenmolenaars Gilde (AKG). Op de voorgrond is een oude graanmaat te zien en juist deze roept bij ons lid in België, Johan de Punt, de vraag op, of dergelijke graanmaten tegenwoordig nog worden gebruikt.

Welaan Johan, het antwoord op die vraag moet 'neen' luiden. Bij de invoering van de eerste normalisatie van het metrieke stelsel in 1820 zijn deze graanmaten buiten gebruik gesteld als officiële maten. Tot 1820 had bijna iedere streek, belangrijke stad of handelscentrum zijn eigen stelsel van maten.

De hertog van Alva, de Spaanse landvoogd, had in 1572 al pogingen gedaan om in de Nederlanden wat dit betreft enige orde te scheppen. Zijn verordening daartoe heeft, gezien de politieke verhoudingen destijds, in de Nederlanden wellicht alleen de Grote Markt in Brussel weten te bereiken.

De afgebeelde maat is van dun hout vervaardigd en langs de rand voorzien van metalen banden. Een stevig stuk ijzer verbindt twee plaatsen van de bovenste rand diametraal met elkaar en had als bijkomende functie te dienen als handvat.

De belangrijkste functie ervan was nl. geleiding van de 'strekkel'. De strekel is een houten stok, waarmee de inhoud van de maat gelijk werd gestreken met de rand. Men was er dan van verzekerd, dat de maat 'vol' was.

Ontbrak de metalen geleider, dan kon de molenaar de strekel enigszins naar beneden doorbuigen bij het strijken over de rand. Hij kon op die wijze een klein deel van de inhoud uit de graanmaat wegstrijken. Ja, mulders hadden niet voor niets de slechte naam de grootste scheppers op aarde te zijn. Velen voelden zich vroeger door hen 'geschept'.

Er bestonden drie van deze graanmaten:

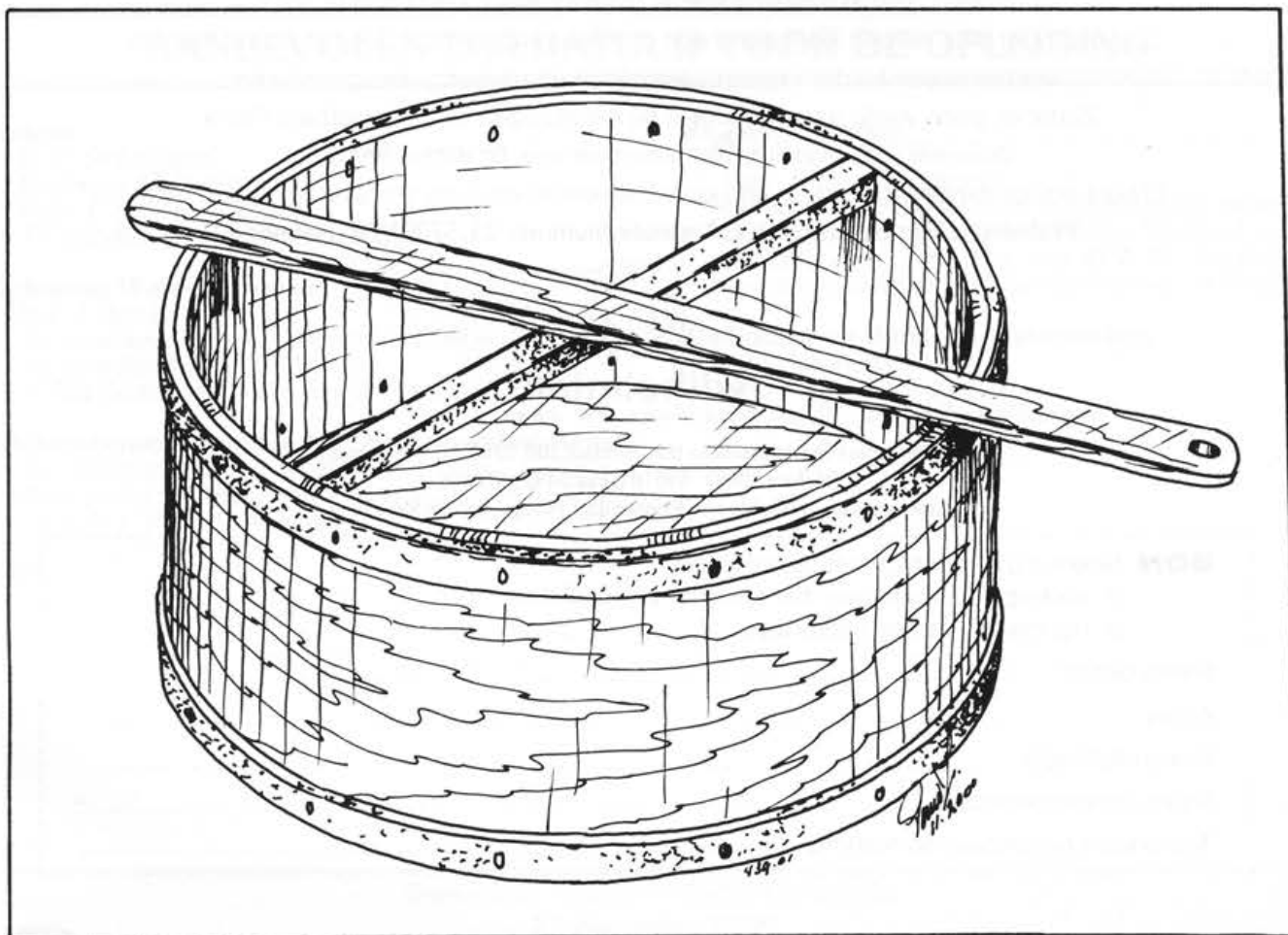
- a. de kleine maat (op de pelmolen de parelmaat genoemd); inhoud onbekend.
- b. de middelmaat; inhoud 15 à 20 kop (een kop is 1 liter).
- c. de grote maat of schepel; inhoud een kwart mud.

De opgegeven maat van een mud was overal anders en werd ook overal op een andere wijze afgemeten. Maar met de invoering van het metrieke stelsel in 1820 werd een mud graan gelijkgesteld aan 430 liter. Deze maat gold alleen voor graansoorten.

Maar later stelden de Noordelijke Nederlanden een mud graan vast op 100 liter.

Ter completering nog het volgende: een 'last' losgestort graan was 3014,7 liter en werd na 1820 vastgesteld op 3000 liter. Een 'last' graan bestond uit 27 mud van 111,5 liter. Al met al een onoverzichtelijke zaak. De normalisatie van begin 1900 was dus echt geen overbodige luxe.

Gerrit Pouw

Effectief besparen op stoffilters?

Een goeie tip voor een simpele besparing? De levensduur van de stoffen filters die u gebruikt, kunt u gemakkelijk met een factor twee of drie verlengen! Kwestie van ze perfect te laten reinigen door Wilhelmina, een bedrijf dat hierin is gespecialiseerd.

Uiteraard gaat Wilhelmina hierbij buitengewoon omzichtig te werk.

Zo wordt voor elke nieuwe klant eerst een proefwassing verricht. De resultaten hiervan worden in een helder rapport vastgelegd en uitvoerig doorgesproken.

Zodat er geen vuiltje aan de lucht is bij het reinigen van uw kostbare filters.

Wanneer u even belt of faxt zitten we snel bij elkaar aan tafel.

U kunt ook onderstaande bon in een ongefrankeerde envelop stoppen en sturen naar:

Wilhelmina Textieldiensten b.v., Antwoordnummer 23, 5700 WB Helmond.

wilhelmina
zorg voor uw zaak

Wilhelmina Textieldiensten b.v., Postbus 200, 5700 AE Helmond,

Telefoon: 0492 598181, Fax 0492 526105.

Steunpunten in Apeldoorn, Roosendaal, Hoogeveen en Woerden

- BON** Neem a.u.b. contact met mij op voor:
- o nadere informatie over het reinigen van stoffilters;
 - o het maken van een afspraak.

Naam bedrijf.....

Adres.....

Postcode/plaats.....

Naam contactpersoon.....

Telefonisch bereikbaar op nummer.....

UITGAVEN VAN HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

ten behoeve van de opleiding tot vrijwillig molenaar

HET ENTREEPAKKET

De basiscursus - voor zover gereed.

Alle lesstof wordt herschreven en zal in de komende jaren verschijnen.

Verzamelinformatie:

Praktisch lesmateriaal

De leden in opleiding dienen dit lespakket bij aanmelding aan te schaffen. Het bevat de benodigde theorie voor de opleiding.

De prijs bedraagt f 70,=.

UITGAVEN TER VERBREIDING VAN DE KENNIS OVER MOLENS

Informatie XXII - Bovenassen

Prijs: f 12,50 (incl. porto).

Informatie XVI - Waarom draaien molens linksom?

Waarom helt de bovenas? De tonmolen.

Prijs: f 12,50 (incl. porto).

GRATIS UITGAVEN

- Statuten en Huishoudelijk Reglement
- Bladen voor het maalboekje voor leden in opleiding en geslaagde leden
- Exameneisen
- Modelcontract vrijwillig molenaar
- Folder Gildeverzekeringen

Voor inlichtingen over de Gilde-uitgaven en bestellingen kunt u contact opnemen met:

Gildeverzendingen

H.P.A. van Erve

Hoevense Kanaaldijk 9

5018 EA Tilburg

tel. 013-5362100

AANBEVOLEN LITERATUUR VOOR DE OPLEIDING

Molens

Ir. F. Stokhuyzen

Kopie op A4-formaat.

Prijs: f 25,= (incl. porto).

Te bestellen bij de Gildeverzendingen

Opleiding Watermolenaar

Ing. J. den Besten

Te bestellen door overmaking van f 50,=

op girorekening 139754 t.n.v.

J. den Besten te Loenen aan de Vecht

Wiekssystemen voor polder- en industriemolens

Te bestellen door overmaking van f 25,=

(incl. porto) op ABN AMRO rekening 55.44.45.050

t.n.v. G.J. Pouw te Naarden

Zingende Stenen

D.J. Abelskamp

Prijs: f 45,= (incl. porto).

Dit boek is te bestellen door overmaking op girorekening 148232 van Rabobank Midden-Westland t.g.v. rekening 13.53.85.210 van G.W.M. Barendse, penningmeester van de Cursuscommissie, te Poeldijk

Veiligheid op Wind- en Watermolens

"De Hollandsche Molen"

Prijs f 10,= (incl. porto).

Te bestellen bij Gildeverzendingen.

ALLES VOOR DE THUISBAKKER IN EEN GEZELLIGE SOEZIE-BAKHOEK IN UW WINKEL

Bij Soezie houden we van thuisbakken. Alleen het beste is goed genoeg voor ons.

INTERESSE ?

De troeven van de SOEZIE-club :

- volledig gamma van de allerbeste kwaliteit:
 - meel voor brood
 - mixen voor gebak
 - gebakversieringen
 - bakblikken
 - receptenmagazine en receptenboeken

- uniek gamma meel voor de broodmaker
- gratis klantenservice
- intensieve verkoopondersteuning
- persoonlijke promotionele begeleiding
- bakdemonstraties door professionele leraar

Interesse?

Contacteer ons vandaag
nog voor meer info.

Bel gratis (0800) 022 92 10

Vraag naar Rita Wanten

<http://www.aveve.be/soezie>

soezie@aveve.be

fax : 0032 16 24 26 66

Soezie

CLUB

De SOEZIE-club is een initiatief van AVEVE NV